

Research Paper

Mothering and Childrearing: A Critical Exploration of Mothers' Social Concerns about Parenting

Faezeh Jafari Sirizi¹, Abbas Askari-Nodoushan*², Ali Rouhani³

Received: Nov. 21, 2021; Accepted: Dec. 06, 2021

ABSTRACT

Childbearing and child-rearing are the fruits of the couple's life together, but in the balance of duties and responsibilities, the mother's burden is unequally heavier than the father. Therefore, sufferings and difficulties of childbearing and parenting are mainly placed on the mother's shoulders. Cultural contexts are an important and key element in defining the extent and structure of mothers' duties and responsibilities with regard to their children. However, the challenges, concerns and difficulties of mothers in the field of child-rearing and parenting have been less in the focus of social and cultural research. The aim of this paper is to examine these issues and challenges. The research was conducted using the critical qualitative method of Carspecken and the research data were collected based on in-depth interviews with fifteen mothers who had children under the age of two. Findings showed the tensions/concerns/challenges of parenting, low collaboration of men in parenting, growing expectations of the child, the need for peaceful and loving in the context of family relationships and so on. Based on the results, the difficulties of the mother and her overwhelming concerns about raising a child have multiplied in the face of rapid social and cultural changes of the contemporary period. Therefore, the promotion of social and family support for the role of the mother in the field of parenting, providing welfare and leisure facilities for the mother and providing parenting education through educational institutions and cultural media is emphasized by the results of the present study.

Keywords: mother's role, parenting, critical research, intergenerational family relationships, child-rearing

1. MA Student in Anthropology, Department of Social Sciences, Yazd University, Yazd, Iran

✉ faezehjafari1997@gmail.com

2. Associate Professor, Department of Social Sciences, Yazd University, Yazd, Iran

(Corresponding Author)

✉ aaskarin@yazd.ac.ir

3. Associate Professor, Department of Social Sciences, Yazd University, Yazd, Iran

✉ aliruhani@yazd.ac.ir

INTRODUCTION

In historical and culture contexts of the Iranian society, a male-breadwinner model of family dominated in Iran, in which the responsibility of men was providing for the family's livelihood and expenses through doing work outside the home, while the main role of women was mostly housekeeping and raising children (Askari-Nodoushan 2002; Aghajanian 2001). Based on this gender division of labor in the family, the mother was expected to be responsible for parenting and taking care of the children often due to the stability of her activities at home and having more time and opportunity (Rabbani et al., 2022). According to the ideology of motherhood that exists in Iranian society, it is presented as a pleasant and enjoyable responsibility for all women. However, real mothering is a complex, multidimensional and challenging responsibility even for housewives, and it is implemented and experienced in different ways by different women (Refatjah 2016). The focus of present research is on exploring this real experience of mothering and its challenging responsibility.

PURPOSE

Mothers' role in the socialization of children has received a great deal of attention during recent decades. However, challenges, concerns and difficulties of mothers in the social role of child-rearing and parenting have been less in the focus of social and cultural researches in Iran. The aim of this paper is to examine these issues and challenges.

METHODOLOGY

The research was conducted using the critical ethnographic method of Carspecken. Critical ethnography is a qualitative approach to research that explicitly sets out to critique hegemony, oppression, and asymmetrical power relations (Palmer & Caldas, 2015). Critical ethnography begins with an ethical responsibility to address processes of unfairness or injustice within a particular lived domain (Madison, 2005, 5). The methodology used in this research is based on the five recommended stages for critical ethnography (or critical qualitative research) of Carspecken. Therefore, we following practical guide as follow: 1- compiling the primary record, 2- preliminary reconstructive analysis, 3- dialogical data generation, 4- describing system relations, 5- system relations as explanations of findings. The field for our research was the Zarand, a city in Kerman province of Iran. Participants were 15 mothers who have children under two years of age which were selected purposefully for the data collection. Data were collected based on in-depth interviews. The sampling and data collection were carried out until reaching theoretical saturation, i.e., not obtaining new information.

FINDINGS

The findings of the present paper indicate the important areas that our participant mothers were concerned about, that is, raising and rearing of their children. These concerns, together, reflect the wide-ranging and varied challenges and responsibilities that are placed on the mother's shoulders. Findings showed the tensions / concerns / challenges of parenting, low collaboration of men in parenting, high and raising expectations of the child, the need for peaceful and loving in the context of family relationships and so on. The lack of support for the mother at the family and community level has caused the responsibility of raising children to be placed on the mother alone and this increased the pressure on the mother's roles. These findings are in accordance with the categories obtained from the research. Therefore, the promotion of social and family support for the role of the mother in the field of parenting, providing welfare and leisure facilities for the mother and providing parenting education through educational institutions and cultural media is emphasized by the results of the present study.

CONCLUSION

The present study, through a critical ethnographic approach, attempts to explore some of the challenges of the mothers' parenting role, especially in the intersection between new emerging social changes and continuity of past cultural expectations. However, social expectations of the mother's role are not limited to the child's infancy or childhood. Rather, it usually extends over all life stages of children and is not limited to adolescence and youth period, and sometimes even to the period after children's marriage. Therefore, there is need that newer researches give deeper attention to the challenges mothers experience in accordance with different children's age or stages of lives. It is also necessary for social policies to properly use the wide-ranging religious, literary and cultural capacities existed in the Iranian society to promote the role and dignity of the mother.

NOVELTY

Based on the results, the difficulties of the mother and her overwhelming concerns about raising a child have multiplied in the face of rapid social and cultural changes of the contemporary period. The present research explores some of these challenge and concerns for mothers' social role. However, the importance of mother's position and her social role in Iranian culture still requires more and wider studies, especially from the socio-cultural perspective.

Interdisciplinary Studies
in Humanities

Abstract

BIBLIOGRAPHY

- Acock, A. C., & Bengtson, V. L. (1978). On the relative Influence of Mothers and Fathers: A Covariance Analysis of Political and Religious Socialization. *Journal of Marriage and the Family*, 40(3), 519-530. doi: 10.2307/350932
- Aghajanian, A. (2001). Family and family change in Iran. In C. Hennon & T. Brubaker (ed.s), *Diversity in Families: A Global Perspective*. New York: Wadsworth Publishing Company.
- Ahmadifaraz, M., Abedi, H., Azarbarzin, M. (2020). The experiences of employed women related to their maternal role: A phenomenological qualitative research. *Journal of Qualitative Research in Health Sciences*, 3(2), 137-148.
- Alinaghian, S., Rafatjah, M., & Vedadhir, A. (2020). What we talk about when we talk about mothering: Social construction of mothering in Tehran. *Women's Studies Sociological and Psychological*, 18(3), 107-144. doi: 10.22051/jwsp.2021.32108.2256
- Alwin, D. F. (1988). From Obedience to Autonomy: Changes in Traits Desired in Children, 1924-1978. *Public Opinion Quarterly*, 52(1), 33-52. doi: 10.1086/269081
- Ariès, P. (1980). Two successive motivations for the declining birth rate in the West. *Population and Development Review*, 6(4), 645-650. doi: 10.2307/1972930
- Askari-Nodoushan, A. (2003). *Institutional determinants of fertility with especial emphasize on family change in Iran: case study in Yazd Province* (M.A. Thesis in Demography), Tehran, Iran: University of Tehran.
- Axinn, W. G., & Thornton, A. (1993). Mothers, children, and cohabitation: The intergenerational effects of attitudes and behavior. *American Sociological Review*, 58(2), 233-246. doi: 10.2307/2095968
- Axinn, W. G., Clarkberg, M. E., & Thornton, A. (1994). Family influence on family Size preference. *Demography*, 31(1), 65-79. doi: 10.2307/2061908
- Barlow, K., & Chapin, B.L., (2010). The practice of mothering: An introduction. *Ethos: Journal of the Society for Psychological Anthropology*, 38(4), 324-338. doi: 10.1111/j.1548-1352.2010.01153.x
- Becker, G. (1991). *A treatise on the family* (Enlarged Edition). Cambridge: Harvard University Press.
- Beigvand, M., Kazemi, A., Basirian Jahromi, H. (2021). Supermoms and the Concept of Motherhood in Instagram. *Journal of Woman in Culture Arts*, 13(1), 139-163. doi: 10.22059/jwica.2021.319264.1547
- Boyle, C. A., Boulet, S., Schieve, L. A., Cohen, R. A., Blumberg, S. J., Yeargin-Allsopp, M., Visser, S., & Kogan, M. D. (2011). Trends in the Prevalence of Developmental Disabilities in US Children, 1997-2008. *Pediatrics*, 127(6), 1034-1042. doi: 10.1542/peds.2010-2989
- Breeman, L. D., Jaekel, J., Baumann, N., Bartmann, P., Bäuml, J. G., Avram, M., Sorg, C., & Wolke, D. (2018). Infant regulatory problems, parenting quality and childhood attention problems. *Early Human Development*, 124, 11-16. doi: 10.1016/j.earlhumdev.2018.07.009

- Carspecken, F. P. (1996). *Critical ethnography in educational research: A theoretical and practical guide*. New York: Routledge. doi: 10.4324/9781315021263
- Charalampous, K., Demetriou, C., Tricha, L., Ioannou, M., Georgiou, S., Nikiforou, M., & Stavrinos, P. (2018). The effect of parental style on bullying and cyber bullying behaviors and the mediating role of peer attachment relationships: A longitudinal study. *Journal of Adolescence*, 64, 109–123. doi: 10.1016/j.adolescence.2018.02.003
- Chen, X., Dong, Q., & Zhou, H. (1997). Authoritative and authoritarian parenting practices and social and school performance in Chinese Children. *International Journal of Behavioral Development*, 21(4), 855–873. doi: 10.1080/016502597384703
- Chodorow, N. (1999). *The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and the Sociology of Gender*. University of California Press.
- Collins, W. A., Maccoby, E.E, Stenberg L., Herherington, E. M., & Bornstein, M. H. (2000). Contemporary research on parenting: the case for nature and nature. *American Psychologist*, 55(2), 218-232. doi: 10.1037/0003-066X.55.2.218
- Cook, K. (2005). Using critical ethnography to explore issues in health promotion. *Qualitative Health Research*, 15, 122-138. doi: 10.1177/1049732304267751
- Creswell, J. W. & Miller, D.L. (2000). Determining validity in qualitative inquiry. *Theory Into Practice*, 39(3), 124-130. doi: 10.1207/s15430421tip3903_2
- Cunningham, M. (2001). The influence of parental attitudes and behaviors on children's attitudes toward gender and household labor in early adulthood. *Journal of Marriage and Family*, 63(1), 111-122. doi: 10.1111/j.1741-3737.2001.00111.x
- Easterlin, R., & Crimmins, E. (1985). *The fertility revolution*. Chicago: University of Chicago Press.
- Elliott, S., & Bowen, S. (2018). Defending motherhood: Morality, responsibility, and double binds in feeding children. *Journal of Marriage and Family*, 80(2), 499-520. doi: 10.1111/jomf.12465
- Emmott, E.H., Myers, S., & Page, A.E. (2021). Who cares for women with children? Crossing the bridge between disciplines, *Philosophical Transactions of the Royal Society, B*, 376. doi: 10.1098/rstb.2020.0019
- Entezari, A. & Afzali, M. (2020). Motherhood: Types, meanings and motivations. *Gender and Family Studies*, 8(1), 41-70.
- Erikson, E. H. (1979). *Dimensions of a new identity*. New York: Norton & Company.
- Ermisch, J. (2001). Family theory: Economics of childbearing. In Neil J. Smelser & Paul B. Baltes (eds.), *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences* (Pp: 5378-5383). Oxford: Elsevier.
- Ermisch, J. F. (2016). *An economic analysis of the family*. Princeton: Princeton University Press.

Interdisciplinary Studies
in Humanities

Abstract

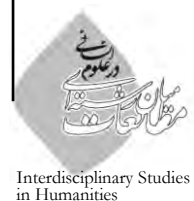

Interdisciplinary Studies
in Humanities

Volume 14
Issue 4
Autumn 2022

- Foley, D. E. (2002). Critical Ethnography the Reflexive Turn. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 15(4), 469-490. doi: 10.1080/09518390210145534
- Foster, M. C. (2010). Second Shift/Third Shift. In A. O'Reilly, *Encyclopedia of Motherhood* (pp: 573-574), California: Sage Publications.
- Ghimire, D. J., Axinn, W.G., Yabiku, S.T., & Thornton, A. (2006). Social change, premarital nonfamily experience, and spouse choice in an arranged marriage society. *American Journal of Sociology*, 111(4), 1181-1218. doi: 10.1086/498468
- Goodwin, S., & Huppatz, K. (Eds.). (2010). *The good mother: Contemporary motherhoods in Australia*. Sydney: Sydney University Press.
- Gorgh, A., & Goodarzi, S. (2018). An introduction to philosophical and methodological foundations of critical ethnography; Emphasizing Carspecken critical ethnography. *Iranian Journal of Sociology*, 19(4), 139-158. doi: 10.22034/jsi.2018.38240
- Green, J. (2010). Intensive mothering. In A. O'Reilly, *Encyclopedia of Motherhood* (pp: 573-574). California: Sage Publications. doi: 10.4135/9781412979276.n287
- Hajari, L., Hajari, M. & Keshavaz, S. (2016). An existential investigation into motherhood: The existential role of the mother in defining creation and death. *Women Studies*, 7(18), 1-21.
- Hajkhodadadi, D., Etemadi, O., Abedi, M. R., & Jazayeri R. S. (2021). The effectiveness of triple-p (positive parenting program) on effective parenting and quality of child-parent relationship in mothers with adolescents. *Journal of Psychological Sciences*, 20(98), 185-197.
- Hamedanian, F., Nemat, Kh., & Khodabakhsh, R. (2011). A comparative analysis of mothering (In Psychology and the Literature of Religion). *Women Studies*, 2(1), 143-163.
- Hardcastle, M. A., Usher, K., & Holmes, C. (2006). Carspecken's five-stage critical qualitative research method: an application to nursing research. *Qualitative Health Research*, 16(1), 151-161. doi: 10.1177/1049732305283998
- Hays, S. (1996). *The Cultural contradictions of motherhood*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Hellisaz, M., Ali Mazaheri, M., Panaghi, L., & Hassani, F. (2015). Values of child-raising among mothers of three-five-years-old children: A phenomenological study. *Strategy for Culture*, 8(29), 121-148.
- Jafari-Sirizi, F., Askari-Nodoushan, A., & Ruhani, A. (2022). Motherhood in socio-cultural context: A critical qualitative study. *Journal of Women's Studies: Sociological and Psychological*, 20 (In press). doi: 10.22051/jwsp.2022.40022.2615
- Keller, K. (1994). *Mothers and work in popular American magazines*. Westport, CT: Greenwood Press.
- Kuhar, M. (2010). Parental authority styles in adolescent-parent relationships. *Discourse: Journal of Childhood and Adolescence Research*, 5(3), 321-336.

- Lesthaeghe, R. (1995). The Second Demographic Transition in Western Countries: An Interpretation. In K. O. Mason & A-M. Jensen (Eds). *Gender and Family Change in Industrial Countries* (pp.17-61). Oxford: Clarendon Press.
- Lesthaeghe, R. (2020). The second demographic transition, 1986–2020: sub-replacement fertility and rising cohabitation—a global update. *Genus* 76, 10. doi: 10.1186/s41118-020-00077-4
- Maughan, B., Rowe, R., Messer, J., Goodman, R., & Meltzer, H. (2004). Conduct disorder and oppositional defiant disorder in a national sample: developmental epidemiology. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, and Allied Disciplines*, 45(3), 609–621. doi: 10.1111/j.1469-7610.2004.00250.x
- Mohseni, M., Saghafi, Z., & Esmailzadeh, S. (2017). Mothers' role transition: An important stress during postpartum period (a qualitative study). *Journal of Community Health*, 3(4), 44-52.
- Rabbani, M., Javadian, S.R., & Askari-Nodoushan, A. (2022). Consequences of father's long work hours on the intergenerational relationship quality: A qualitative study. *Journal of Social Continuity and Change*, 1(1), In Press.
- Rafatjah, M. (2017). Young women and their redefinition of motherhood role. *Iranian Journal of Sociology*, 18(4), 130-164.
- Ramezani V., Abdkhodae M.S., Tabibi, Z., & Aghamohammadian H.R. (2019). Healthy and pathological aspects of parenting among Iranian families: A qualitative research. *Journal of Research in Psychological Health*, 13(1), 58-80.
- Rastegar-Khaled, A. (2016). Women, motherhood and religiousness. *Woman in Development and Politics*, 14(1), 1-31. doi: 10.22059/jwdp.2016.58659
- Sadeghi, R., & Shahabi, Z. (2019). The paradox of work and mothering: The experience of transition to motherhood of employed women. *Journal of Applied Sociology*, 30(1), 91-104. doi: 10.22108/jas.2018.106988.1197
- Santrock, J. W. (2001). *Child Development*. United Kingdom: McGraw-Hill.
- Soraghi, H., Monirpoor, N., Ahmadi, M. & Hasanabadi, H. (2014). Mother from the point of view of Islam and psychology and determining the components of mother's role based on religious texts. *The Islamic Journal of Women and Family*, 3(1), 13-43.
- Starrels, M. E. (1992). Attitude Similarity between Mothers and Children regarding Maternal Employment. *Journal of Marriage and Family*, 54(1), 91–103. doi: 10.2307/353278
- Statistical Centre of Iran (1996). *National population and housing census of Iran*. Tehran, Iran: Statistical Centre of Iran.
- Statistical Centre of Iran (2016). *National population and housing census of Iran*. Tehran, Iran: Statistical Centre of Iran.
- Stewart, L., & Usher, K. (2007). Carspecken's critical approach as a way to explore nursing leadership issues. *Qualitative Health Research*, 17(7), 994-999. doi: 10.1177/1049732307306925

Interdisciplinary Studies
in Humanities

Abstract

- Taeib, H., Shakeri Golpaygani, T., Rezaei, M., Imani, M. (2017). The concept of motherhood in tradition-oriented, modern/feminist and Islamic approaches. *Cultural Studies and Communication*, 13(48), 151-172.
- Taj Mazinani, A., Kardovani, R. (2016). The study of Iran's macro approach in social policy regarding motherhood. *Gender and Family Studies*, 4(1), 35-65.
- Thornton, A., & Camburn, D. (1987). The influence of the family on premarital sexual attitudes and behavior. *Demography*, 24(3), 323–340. doi: 10.2307/2061301
- Van de Kaa, D. J. (1987). Europe's second demographic transition. *Population Bulletin*, 42(1), 1-59.
- Zufferey, C., & Buchanan, F. (2020) Introduction: Theorising intersectional feminism and mothering. In Zufferey, Carole and Buchanan, Fiona (Eds), *Intersections of Mothering: Feminist Accounts*, New York: Routledge. doi: 10.4324/9780429430411-1

Interdisciplinary Studies
in Humanities

Volume 14
Issue 4
Autumn 2022

مادران و تربیت نسل؛ کاوشی انتقادی از دغدغه‌های اجتماعی مادران در رابطه با فرزندپروری

فائزه جعفری سیریزی^۱، عباس عسکری‌ندوشن^{۲*}، علی روحانی^۳

دریافت: ۱۴۰۰/۰۸/۳۰؛ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۱/۱۵

چکیده

فرزندآوری و فرزندپروری میوه و ثمره زندگی مشترک زوجین است؛ اما در ترازوی تقسیم وظایف و مسئولیت‌ها، کفه مربوط به مادر به صورت نابرابری سنگین‌تر از پدر است و رنج‌ها و مشقات فرزندپروری عمدتاً بر دوش مادر نهاده می‌شود. بسترهای فرهنگی، عنصری مهم و کلیدی در تعریف حجم و چگونگی توزیع وظایف و مسئولیت‌های مادری هستند. با این وجود، چالش‌ها، دغدغه‌ها و رنج‌های مادر در حوزه تربیت فرزندان و فرزندپروری کمتر در کانون توجه تحقیقات اجتماعی و فرهنگی بوده است. این مقاله با هدف بررسی این مسائل و چالش‌ها، به روش کیفی انتقادی کارسپیکین صورت گرفته است. داده‌های پژوهش، در شهرستان زرنند استان کرمان و برمبنای مصاحبه عمیق با پانزده مادر دارای فرزند زیر دو سال گردآوری شده است. یافته‌های پژوهش در پنج مرحله و با استفاده از رویکردهای آمیک و اتیک‌محور تحلیل و ارائه شد. یافته‌ها نشان‌دهنده فشارها، دغدغه‌ها و چالش‌های فرزندپروری، همبازی ضعیف مردان در فرزندپروری، توقعات فزاینده فرزند، ضرورت آرامش در محیط خانواده و نظایر آن بود. برپایه نتایج، رنج‌ها و مشقات مادر و دغدغه‌ها و مشغله‌های طاقت‌فرسای او در قبال تربیت و پرورش فرزند، در شرایط تحولات شتابان اجتماعی و فرهنگی در دوران معاصر مضاعف شده است. از این جهت، ارتقاء حمایت‌های اجتماعی و خانوادگی از نقش مادر در زمینه فرزندپروری، تأمین امکانات رفاهی و فراغتی برای مادر و ارائه آموزش‌های فرزندپروری به مادران از طریق نهادهای آموزشی و رسانه‌های فرهنگی مورد تأکید نتایج مطالعه حاضر است.

کلیدواژه‌ها: نقش مادری، فرزندپروری، پژوهش انتقادی، روابط خانواده، تربیت نسل

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد مردم‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران

faezehjafari1997@gmail.com ✉

۲. دانشیار جمعیت‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران (نویسنده مسئول)

aaskarin@yazd.ac.ir ✉

۳. دانشیار جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران

aliruhani@yazd.ac.ir ✉

۱. مقدمه

صاحب نظران علوم اجتماعی و رفتاری خانواده را یکی از کارگزاران اصلی فرایند جامعه‌پذیری و تربیت نسل آینده و اولین بستر رشد جسمی، اجتماعی و روانی کودک می‌دانند (موسوی، ۱۳۸۲؛ خواجه‌نوری و همکاران، ۱۳۹۳). از نقطه نظر اجتماعی، در درون محیط خانواده مسئولیت اصلی تربیت صحیح فرزندان متوجه پدر و مادر است و یکی از وظایف اصلی والدین، آموزش نقش‌های اجتماعی، درونی کردن ارزش‌های فرهنگی، و آماده‌سازی فرزندان برای زندگی گروهی و اجتماعی است. مطالعات نشان داده‌اند که تأثیر والدین بر فرزندان در دوره کودکی و نوجوانی شروع می‌شود و در اغلب موارد، پس از آن، حتی تا بزرگسالی ادامه می‌یابد (کانینگام^۱، ۲۰۰۱). همچنین، ادبیات موجود در زمینه روابط بین‌نسلی مؤید آن است که خصوصیات اخلاقی، رفتاری، و حتی سطح دسترسی والدین به منابع (اعم از اقتصادی و سرمایه انسانی) به‌طور مستقیم بر رفتارها و دیدگاه‌های فرزندان تأثیرگذار است (اکسین و همکاران^۲، ۱۹۹۴؛ گمیر و همکاران^۳، ۲۰۰۶). از سوی دیگر، فرزندان نیز با الگوبرداری از رفتارها و نگرش‌های والدین، از آنان تأثیر می‌پذیرند. تأثیرات عمیق والدین بر رفتارها و دیدگاه‌های فرزندان می‌تواند ناشی از موقعیت اجتماعی مشترک آنها، یا مشاهده رفتارهای والدین توسط فرزندان، و یا ناشی از به‌کارگیری فعالانه تکنیک‌های جامعه‌پذیری، نظیر نظارت و حمایت، توسط والدین باشد (اکسین و تورنتون^۴، ۱۹۹۳، ۶۷).

باوجود آنکه تربیت و جامعه‌پذیر کردن فرزندان در فرهنگ عمومی جامعه، معمولاً وظیفه مشترک پدر و مادر تلقی می‌شود و فرزندان تک‌والد، در مجموع احتمال آسیب‌پذیری بیشتری دارند (احمدی‌فراز و همکاران، ۱۳۹۳، ۱۳۸)، اما در مقایسه اهمیت نسبی نقش و تأثیر پدر و مادر، یافته‌های برخی از مطالعات نشان داده است که تأثیرپذیری فرزندان از مادر به‌مراتب بیشتر از پدر است (استرلز^۵، ۱۹۹۲؛ آکوک و بنگتسون^۶، ۱۹۷۸). بخشی از تأثیر بیشتر مادر

1. Cunningham
2. Axinn et al
3. Ghimire et al
4. Axinn and Thornton
5. Starrels
6. Acock and Bengtson

بر رفتار فرزندان، می‌تواند به خاطر زمان بیشتری باشد که با هم سپری می‌کنند و در مقایسه با پدر مراقبت بیشتری از فرزندان به عمل می‌آورند (تورتون و کامبرن^۱، ۱۹۸۷، ۳۳۸-۳۳۶).

تعریف مادر در نقش فرزندآوری و فرزندپروری عمومیت جهانی دارد، هرچند انتظارات اجتماعی در خصوص دامنه وظایف و میزان مسئولیت مادر در قبال فرزندان و یا مشارکت مادر در فرزندپروری، ممکن است از فرهنگی به فرهنگ دیگر و از زمانی به زمان دیگر متفاوت باشد. در فرهنگ تاریخی جامعه ایران، برپایه تقسیم کار جنسیتی، مردان نان‌آور و مسئول تأمین معاش و مخارج خانواده بوده و انجام کارهای بیرون از منزل برعهده آنان بوده و نقش اصلی زنان، اغلب خانه‌داری و تربیت فرزندان بود (عسکری ندوشن، ۱۳۸۲؛ آقاجانیان^۲، ۲۰۰۱).

این تقسیم وظایف، نوعی مرزبندی را بین وظایفی که زن و مرد در خانواده دارند، ایجاد کرده است. در دهه‌های اخیر، نقش‌های اجتماعی زنان در ایران، به دلیل تغییرات در ساختارها و نگرش‌های اجتماعی دستخوش تحولاتی شده است، اما الگوها و عناصر ریشه‌دار فرهنگ گذشته همچنان تداوم دارد. به طوری که، براساس سرشماری ۱۳۹۵ حدود ۶۸ درصد از زنان ۱۵ ساله و بالاتر در کل کشور خانه‌دار بوده‌اند و در مقایسه با دو دهه پیش نیز این نسبت (حدود ۷۱ درصد) تفاوت چندانی نکرده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۷۵ و ۱۳۹۵). در نتیجه این امر، نقش‌های اجتماعی زنان در جامعه ایران و نیز سطح مشارکت مادر در امر فرزندپروری و تربیت فرزندان را اساساً باید در زمینه‌ای متفاوت از جوامع غربی نگریست.

انتظارات جامعه از نقش مادری در فرهنگ ایرانی گستره و قلمرو وسیعی داشته و دارد (جعفری سیریزی، عسکری ندوشن و روحانی، ۱۴۰۱). بخشی از این انتظارات معطوف به رشد جسمی، آراستگی ظاهری، مراقبت‌های سلامت و پرورش مهارت‌های عملکردی کودک است و اموری مانند رسیدگی به وضعیت خوراک و تغذیه، وضعیت پوشاک، مراقبت‌های سلامت، آموزش اولیه مهارت‌های عملکردی کودک را در برمی‌گیرد. اما ابعاد و جنبه‌های مهم‌تری از آن نیز معطوف به وظایف تربیتی و پرورشی کودک در زمینه‌های فکری، روحی و معنوی است. این انتظارات اجتماعی در ساحت سیاست‌گذاری‌های اجتماعی نیز

1. Thornton and Camburn
2. Aghajanian

به منظور ترسیم الگوی خانواده ایرانی-اسلامی بازنمایی شده و نقش مادری و خانه‌داری زنان و مسئولیت تربیتی و معنوی فرزندپروری زنان مورد تأکید و توجه قرار گرفته است. انتظارات اجتماعی از نقش مادری تنها به دوران کودکی فرزند محدود نمی‌شود و رفته‌رفته با بزرگ‌شدن فرزند، نگرانی و دغدغه‌مندی مادر نسبت به مسئولیت فرزندپروری نیز بزرگ و بزرگ‌تر می‌شود. به علاوه، گروهی از مادرانی که در بازار کار حضور دارند، با تعارض میان کار و خانواده و چگونگی اختصاص وقت و انرژی به هر کدام از این مسئولیت‌ها مواجه هستند و گاهی با تقاضاها و ایده‌های متناقضی در خصوص رفتار شایسته و بایسته خود مواجه می‌شوند. در هر صورت، نقش فرزندپروری مادر با استرس‌ها، چالش‌ها، فشارها و مشقات فراوانی همراه است؛ به طوری که فرزندپروری یک مسئولیت چالش‌برانگیز برای مادر است و به طور دائم دغدغه آن را دارد که با توجه به آموزش‌های رسمی اندکی که در رابطه با فرزندپروری وجود دارد از چه شیوه‌ها و سبک‌هایی استفاده کند تا فرزندپروری ایده‌آلی را از خود به نمایش گذاشته و در کاهش خطراتی که می‌تواند برای خانواده و به خصوص فرزند در دسرساز باشد، تلاش نماید.

مطالعاتی که تا کنون در حوزه فرزندپروری صورت گرفته تنها به چگونگی و بیان شیوه‌های پرورش فرزند پرداخته و کمتر به مسائل و مشکلات مادران که عمده وظیفه نگهداری، تربیت و پرورش فرزندان بر عهده آنان است، توجه نشان داده‌اند. از سوی دیگر، تصویری که در جامعه از مادری وجود دارد، تصویری اسطوره‌ای است که در آن مادری برای همه زنان مسئولیتی دلپذیر و لذت‌بخش معرفی می‌شود. اما، مادری واقعی حتی برای زنان خانه‌دار مسئولیتی پیچیده، چندبعدی و پرچالش است و در زنان مختلف به شیوه‌های متفاوتی اجرا و تجربه می‌شود (رفعت‌جاه، ۱۳۹۶، ۱۳۴). مقاله حاضر قصد دارد براساس رویکرد مردم‌نگاری انتقادی به موضوع فرزندپروری و دغدغه‌هایی که این مسئولیت برای مادران به همراه دارد، بپردازد و مشکلات و سختی‌هایی که پرورش فرزند برای مادران دارد را واکاوی نماید. در فرهنگ ایرانی، انتظارات اجتماعی از نقش تربیتی و پرورشی مادر در زندگی فرزند به بازه مشخصی از سن فرزندان محدود نمی‌شود و معمولاً گستره سنی وسیعی به درازای عمر مادر دارد؛ به طوری که نقش فرزندپروری مادر، نه تنها تا سنین نوجوانی و جوانی بلکه حتی

تا سنین بزرگسالی فرزندان و دوران بعد از ازدواج فرزندان نیز گسترش می‌یابد؛ ولو آنکه بنا به مقتضیات سنی فرزندان، این انتظارات نقشی مادر تغییر یابد. به‌رغم اهمیت نقش تربیتی مادر در مراحل و دوران مختلف زندگی فرزند، معیارهای شمول مطالعه را به مادران دارای فرزند زیر دو سال محدود نمودیم تا تجارب زیسته نزدیک‌تر و دقیق‌تری از چالش‌های فرزندپروری مادران داشته باشیم.

۲. پیشینه تحقیق

اکثر مطالعاتی که تاکنون در زمینه فرزندپروری صورت گرفته است بیشتر در رابطه با چگونگی و نوع به‌کارگیری شیوه‌ها و سبک‌های فرزندپروری بوده که از سوی والدین به کار گرفته می‌شود و کمتر به مسائل و چالش‌های پرورش فرزند برای والدین به ویژه مادر توجه نشان داده‌اند. در این قسمت، نتایج برخی از مرتبط‌ترین مطالعات در این حوزه به اختصار مرور می‌گردد.

علی‌نقیان و همکاران (۱۳۹۹)، در مقاله خود با عنوان «از مادر که حرف می‌زنیم، از چه کسی حرف می‌زنیم؟ خودمردم‌نگاری برساخت اجتماعی «مادری» در شهر تهران» بر نقش مؤثر بسترهای اجتماعی و فرهنگی در شکل دادن به هویت مادری تأکید می‌کنند و نشان می‌دهند که هویت مادری ساخته و پرداخته جامعه است و از طریق جریان جامعه‌پذیری در افراد به صورت متفاوتی درونی می‌شود. بنابراین، مادری کردن را نمی‌توان امری متجانس، یکپارچه و واحد برای همه زنان دانست. چگونگی تلاقی جنسیت، قومیت، طبقه اجتماعی، زبان و دیگر نظام‌های سلطه، مزیت‌ها، نابرابری‌ها و میزان نزدیکی هر فرد را به قدرت مشخص می‌کند و به برساخت اجتماعی مادری و تفاوت‌های نامتجانس آن در میان افراد و لایه‌های اجتماعی منجر می‌شود. انتظاری و افضلی (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان «مادری: سنخ‌ها، معانی و انگیزه‌ها» به روش تحلیل مضمون گونه‌شناسی از پایگاه مادری را در شهر تهران مطالعه کردند. براساس یافته‌ها، سه‌گونه اصلی «انتخابگر مادری»، «مردد درباره مادری» و «گریزان از مادری» قابل‌شناسایی هستند. نتایج مطالعه اشاره بر تحول در نهاد مادری دارد که با برجسته‌شدن عامل انتخاب و آگاهی، فشار نهادی برای قرار گرفتن در پایگاه مادری کاهش یافته است؛ گرچه ارزشمندی پایگاه مادری و گرایش‌های درونی زنان، آنان را

به پذیرفتن این پایگاه سوق می‌دهد. صادقی و شهابی (۱۳۹۸) در مطالعه‌ای با عنوان «تعارض کار و مادری: تجربه گذار به مادری زنان شاغل در شهر تهران»، با واکاوی تجربه گذار به مادری، به بررسی معنا و ارزش مادری در میان زنان شاغل تحصیل کرده در شهر تهران پرداختند و بر تغییر در معنا و ارزش مادری تأکید نمودند. برپایه این یافته‌ها، مسئولیت‌های شغلی با انتظارات اجتماعی از نقش مادری در تعارض قرار دارد و همین امر، زمینه‌ساز بازتعریف مادری ایده‌آل گردیده است.

رفعت‌جابه (۱۳۹۶) در مقاله «زنان جوان و بازتعریف معنا و نقش مادری مطالعه‌ای بر روی مادران ۲۵ تا ۴۰ ساله ساکن شهر ری» نشان داد که تعاریف سنتی که مادری را مهم‌ترین نقش یک زن و موجب کمال او و تربیت و مراقبت از کودک را مختص مادر می‌دانستند، در میان زنان جوان تحصیل کرده امروزی تغییر یافته و آنان معانی و تجارب واقعی مادری را با نگاهی متفاوت نسبت به نسل‌های گذشته می‌نگرند. با وجود آنکه تمایل به مادر شدن و ضرورت ایفای نقش مادری همچنان در میان همه مادران مشترک است، اما مادران تحصیل کرده امروزی، نگاه انتقادی به نقش رایج مادری داشته و علائق شخصی خود را فعالانه‌تر دنبال می‌کردند. به‌علاوه، مشارکت‌کنندگان، مادری را نقشی پرزحمت، بی‌وقفه، بی‌اجر و پیچیده برمی‌شمردند که دارای کمترین حقوق و بیشترین مسئولیت‌هاست و از پدران، جامعه و دولت، انتظار اقدام عملی مؤثرتر در حمایت از حقوق و وظایف مادری داشتند. رمضان‌ی و همکاران (۱۳۹۸) در مطالعه‌ای با نام «ابعاد سلامت و آسیب‌شناسانه فرزندپروری در خانواده‌های ایرانی: یک پژوهش کیفی»، ابعاد سلامت و آسیب‌شناختی فرزندپروری در خانواده‌های ایرانی را مطالعه کرده که نتایج نشان داد اکثر والدین مورد مطالعه از نوعی سبک استبدادی (ترکیب مراقبت افراطی، انعطاف‌ناپذیر و اجبار) استفاده کرده و فرزندپروری سالم (ترکیب محبت/حمایت، انعطاف‌پذیر و حمایت از خودمختاری) در رتبه دوم قرار دارد. حاج‌خدادادی و همکاران (۱۳۹۸)، در مطالعه با موضوع «اثر بخشی برنامه فرزندپروری مثبت بر والدگری مؤثر و کیفیت رابطه والد-فرزند در مادران دارای نوجوان» به این نتیجه رسیدند که میزان والدگری مؤثر و کیفیت روابط والد-فرزند در مادرانی که در برنامه فرزندپروری مثبت شرکت داشته‌اند، افزایش داشته است.

نتایج تحقیق حلی‌ساز و همکاران (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «ارزش‌های فرزندپروری مادران کودکان ۳ تا ۵ ساله» نشان می‌دهد که از دیدگاه مادران مورد مطالعه، دو محور «تنها نماندن» و «آرامش در زندگی» مهم تلقی شده و اگر فرزندان‌شان دارای ارزش‌های مورد نظر باشند، مادران در زندگی‌شان احساس آرامش و عدم تنهایی می‌کنند.

نتایج مطالعه محسنی و همکاران (۱۳۸۸) با عنوان «تحول نقش مادران: یک استرس مهم دوران پس از زایمان (پژوهش کیفی)» نشان داد که چالش‌های فکری مادران در ایجاد تعادل بین نقش والدی، نقش فردی، نقش همسری، نقش خانوادگی و نقش اجتماعی‌شان است.

تاج مزینانی و کاردوانی (۱۳۹۵) در مقاله «بررسی رویکرد کلان سیاست‌گذاری اجتماعی ایران در حوزه مادری» بر مبنای تحلیل محتوای کیفی نشان دادند که پیام اصلی سیاست‌گذاری کلان ایران در حوزه مادری از انقلاب اسلامی تاکنون، خانواده‌گرایی و لزوم تحکیم و تقویت نقش‌های جنسیتی در خانواده بوده است. در این سیاست‌ها، توافق جهانی موجود مبنی بر اینکه مهم‌ترین پیش‌نیاز توسعه مشارکت همه انسان‌هاست، و اگر در برنامه‌های توسعه به زنان به‌طور خاص و ویژه توجه نشود، سرمایه‌گذاری‌ها به نتیجه مطلوب نخواهند رسید، پذیرفته شده و پیوسته بر اهمیت و ضرورت توانمندسازی زنان و زمینه‌سازی بهره‌مندی از توانایی و تخصص آنان تأکید شده است. اما این روند، از نظر رویکرد حاکم بر سیاست‌ها با مطالبه اساسی جنبش‌های جهانی زنان در رابطه با توسعه منطبق نیست. درحالی‌که مطالبات جهانی مبتنی بر رویکرد «جنسیت و توسعه» با هدف اصلی «برابری جنسیتی» است، سیاست‌های کلی ایران مبتنی بر رویکرد «زنان در توسعه» و با اهداف «خانواده‌گرایی» و «عدالت جنسیتی» تدوین شده‌اند.

بارلو و چاپین^۱ (۲۰۱۰) در سرمقاله شماره ۳۸ از نشریه ایتوس: ویژه‌نامه «مادری به‌مثابه تجربه روزمره»^۱ در مطالعه‌ای با عنوان «تمرین مادر شدن: مقدمه» اشاره می‌کنند که در این ویژه‌نامه، به تحلیل مثال‌هایی از تجربه مادری در پاپوا گینه‌نو، سریلانکا، اکوادور، چین و ایالات متحده پرداخته شده است. این مطالعات اتنوگرافیک، بینش‌هایی را در زمینه فرایندها و تجربیات مادری از جمله در رابطه با فرایندهای فرهنگ‌پذیری و جامعه‌پذیری، عاملیت انسانی،

1. Kathleen Barlow & Bambi L. Chapin

جهان زیسته، الگوهای فرهنگی و تغییرات آن الگوها به دست داده‌اند. ایموت، مایر و پیچ^۱ (۲۰۲۱)، در مقاله‌ای با نام «چه کسی از زنان دارای فرزند مراقبت می‌کند؟ گذر از پل میان رشته‌ها» از ضرورت توسعه رویکردهای چندرشته‌ای و میان‌رشته‌ای سخن می‌گویند که برای درک نیاز به حمایت اجتماعی برای ارتقاء سلامت و رفاه مادران و فرزندان ضروری است. بر پایه تحلیل این نویسندگان، مسئله آنجاست که مفهوم‌سازی رایج حمایت به‌شدت تحت تأثیر هنجارهای خانواده غربی بوده است. حال آنکه، برای فهم کامل پیچیدگی‌های حمایت اجتماعی، توجه به گستره و تنوعات جغرافیایی و فرهنگی براساس دانش چندرشته‌ای نیاز است تا طیف متنوعی از رشته‌ها، جمعیت‌ها و فرهنگ‌ها مدنظر قرار گیرد. براساس چنین دیدگاه چندرشته‌ای، مسئولیت فرزندپروری و تربیت نسل نباید تنها بر دوش مادر گذاشته شود. فرزندپروری موفق یک فعالیت مشترک فراتر از نقش و وظیفه شخصی مادر است. منابع حمایت اجتماعی از مادر و فرزندان می‌تواند طیفی از شبکه‌های اجتماعی و اطرافیان نظیر پدرها، پدربزرگ‌ها، دوستان، متخصصان سلامت و حتی مداخلات سیاستی به‌منظور بهبود تجربه والدگری را در برگیرد. به‌علاوه، حمایت‌ها می‌تواند انواع مختلفی نظیر حمایت عاطفی، تأییدی، اطلاعاتی و... را شامل شود.

بريمن^۲ و همکاران (۲۰۱۸) تحقیقی را با موضوع «مشکلات تنظیمی نوزاد، کیفیت فرزندپروری و مشکلات توجه دوران کودکی» به‌منظور بررسی تأثیر ترکیبی مشکلات نظارتی چندگانه/ مداوم نوزاد، کیفیت فرزندپروری و سلامت روانی مادر انجام دادند. نتایج نشان داد که سلامت روانی مادر یا وجود اختلال ذهنی در او عاملی مهم در ارائه فرزندپروری مطلوب و باکیفیت است. بویل^۳ و همکاران (۲۰۱۱)، در مطالعه‌ای با عنوان «روند شیوع ناتوانی‌های رشد در کودکان ایالات متحده»، شیوع ناتوانی‌های رشدی در کودکان ایالات متحده را مورد مطالعه قرار دادند که نتایج حاصل از آن نشان داد که مادران کودکان با معلولیت رشدی، علاوه بر استرس مادرانه زیاد با اختلال خواب و کاهش سلامتی نیز مواجه می‌شوند. کوهار^۴ (۲۰۱۰)

1. Emmott, Myers & Page
2. Breeman
3. Boyle
4. Kuhar

در مقاله «سبک‌های اقتدار والدین در روابط نوجوان و والدین» به بررسی سبک‌های فرزندپروری در ارتباط بین والدین و نوجوانان به اهمیت سبک فرزندپروری مقتدرانه والدین دست یافت. در واقع، براساس نتایج این تحقیق، هویت مادران در نوع روابط با فرزندشان نقش مهمی را ایفا می‌کند.

مطالعات مطرح شده در بالا به دلایلی در گسترش افق دید محقق برای کنکاش علمی دقیق و بیشتر مؤثر بودند: (۱) شیوه‌های فرزندپروری که والدین در تربیت و پرورش فرزند خود به کار می‌گیرند در چگونگی رفتار و نوع عملکرد آنها نقش مهمی را ایفا می‌کند؛ (۲) برآورده‌سازی انتظاراتی که والدین از فرزندان‌شان دارند در ثبات و آرامش روحی آنها تأثیرگذار است؛ (۳) تشویش و آشفتگی فکری زن پس از مادرشدن گاهی به سبب چندگانگی نقش‌هاست. همچنین لزوم حمایت مراکز بهداشتی و درمانی از مادر ضرورت دارد؛ (۴) اثرگذاری مثبت برنامه‌های آموزش فرزندپروری در افزایش کیفیت روابط والدین با فرزند نقش دارد؛ (۵) تعامل و ارتباط ضعیف میان والدین و فرزندان، فرزندپروری ناموفقی را به دنبال خواهد داشت؛ و (۶) سلامت و وضعیت جسمانی و روانی فرزند بر کیفیت و نوع فرزندپروری والدین اثرگذار خواهد بود.

مطالعه درباره مادری و مادری کردن سابقه چندانی ندارد و به همین دلیل چارچوب‌های تحلیلی و نظری مرتبط با آن توسعه چندانی نیافته است. به‌رغم انتظارات اجتماعی گسترده‌ای که از نقش فرزندپروری مادر وجود دارد، تاکنون مادری نقش طبیعی و بیولوژیک زنان فرض شده و تنها در دهه‌های اخیر بوده است که مسئله مادری از جنبه تجارب و رویه‌های واقعی زنان و به‌منزله نوعی برساخت اجتماعی و تاریخی مورد توجه قرار گرفته است (رفعت‌جاه، ۱۳۹۶، ۱۳۳).

یکی از زمینه‌های نظری که در آن موضوع مادری و تربیت نسل محوریت دارد، دیدگاه‌های روان‌شناختی است. با این وجود، این دسته از دیدگاه‌های علمی، به‌طور عمده بر نقش مادر در شکل‌گیری و رشد شخصیت کودک، به‌ویژه طی سال‌های نخستین زندگی، تأکید دارند و کم‌تر بر نگرانی‌ها، چالش‌ها و دغدغه‌های اجتماعی مادر در رابطه با فرزندان متمرکز شده‌اند. این دیدگاه‌ها، تأثیر مهم و انکارناپذیر مادر در شکل‌گیری اولیه شخصیت

کودک و رشد حس اعتماد و احساس امنیت را مورد تأکید قرار می‌دهند (اریکسون^۱، ۱۹۷۹) و براین باورند که شخصیت سالم فرزند زمانی شکل می‌گیرد که مادر بدون توجه به چگونگی رفتار کودک به او عشق و محبت نشان دهد. اگر مادر توجه مثبت خود را نثار کودک کند، کودک با شخصیت سالم رشد می‌کند و در غیر این صورت شکوفایی و رشد شخصیتی کودک با مشکل مواجه خواهد شد (سراقی و همکاران، ۱۳۹۴، ۱۶). بخش دیگری از دیدگاه‌های روان‌شناختی، بر چگونگی شکل‌گیری هویت جنسیتی و نهادینه‌شدن متفاوت آن در میان کودکان دختر و پسر متمرکز شده‌اند. این دسته، عمدتاً بر مبنای تئوری فروید در زمینه ناخودآگاه و جبرگرایی لیبیدویی، سعی دارند شکل‌گیری هویت جنسیتی متفاوت را در بین کودکان دختر و پسر، با ربط دادن آن به نقش و شیوه‌های تربیتی مادر توضیح دهند (همدانیان، نعمت و خدابخش، ۱۳۹۰، ۱۵۶). علاوه بر رویکردهای فوق، روان‌تحلیل‌گرانی با تمایلات فمینیستی، مانند نانسی چادرو (۱۹۹۹)، به چگونگی بازتولید نابرابری جنسیتی در هر نسل اشاره می‌کنند و براین باورند که نابرابری‌های جنسیتی و شیوه تقسیم وظایف میان زن و مرد، امری جامعه‌شناختی و روان‌شناختی به شمار می‌رود، نه امری «طبیعی» و زیستی (کارتر^۲، ۲۰۱۳). چادرو معتقد است مادری یک ساختار است که بر ساختارهای دیگر اثر می‌گذارد. همه ساختارها دارای بعد جنسیتی هستند که این بعد جنسیتی متأثر از سازمان اجتماعی جنسیت است (انتظاری و افضلی، ۱۳۹۹، ۱۵۶). بنابراین، این چرخه سنتی (بارآوری کودک به دست مادر) باید شکسته شود و مردان نیز باید در کار بزرگ کردن کودکان نقش داشته باشند. چرا که اگر این وضعیت ادامه یابد، زنان همواره تحقیر شده و در حاشیه خواهند بود (همدانیان و همکاران، ۱۳۹۰، ۱۶۱-۱۶۰). رویکردهای فمینیستی به موضوع مادری، بر این باورند که مادر شدن در درون روابط نابرابری از قدرت در خانواده و اجتماع اتفاق می‌افتد که اساساً مبتنی بر جامعه ناعادلانه و مردسالار است. زندگی زنان به‌عنوان مادر، در تلاقی انواعی از نابرابری‌های اجتماعی مرتبط با جنسیت، نژاد، طبقه، سن، توانایی، تمایلات جنسی و... شکل می‌گیرد و تجربیات زیسته و دیدگاه آنها را در مورد مادر شدن شکل دهد (زافری و

1. Erikson
2. Carter

بوکانان^۱، ۲۰۲۰). از سوی دیگر، جامعه نیز تصور ایده‌آلی از مادر خوب را ساخته و پرداخته می‌کند. فمینیست‌ها، تصور دوگانه «مادران خوب»^۲، «مادران بد»^۳ را برساخت اجتماعی می‌دانند و آن را نقد می‌کنند. آن‌ها بر این باورند که مفهوم مادر خوب و شایسته، برساخت نهادینه شده در اعمال و مناسبات جنسیتی شده اجتماعی است که به یکی از عوامل فرودستی زنان مبدل شده است (گودوین و هاپاتز^۴، ۲۰۱۰، ۲).

از نظر کلر^۵ (۱۹۹۴)، نظریه سنتی مادرانگی که از دهه ۱۹۵۰ میلادی مسلط بود، بیانگر آن بود که مادران کامل، متأهل سفیدپوست و تحصیل کرده هستند. این موضوع به خلق اسطوره جدیدی به نام «سوپرمام»^۶ (مادرکامل/مادر نمونه) منجر شد. سوپرمام زنی بود که تمام وقت کار می‌کرد و در کنار آن نیز مادر کاملی در خانه بود. چنین تصویری از سوپرمام را می‌توان از ۱۹۶۵ میلادی در پیمایش‌های «گذران وقت» ردیابی کرد. در این شرایط، هم‌زمان با وقت بیشتری که زنان به کارهای دستمزدی اختصاص می‌دادند، ناگزیر بودند انرژی خود را حفظ کنند تا در پایان یک روز طولانی کاری بتوانند به شوهر و فرزندان‌شان رسیدگی کنند (فاستر^۷، ۲۰۱۰). در دهه ۱۹۸۰، دیدگاه سنتی شروع به پسرفت کرد و دیدگاه نوسنتی^۸ شایع شد (به نقل از: بیگوند، کاظمی و بصیریان جهرمی، ۱۴۰۰، ۱۴۵). در دهه ۱۹۸۰ استانداردهای اجتماعی مادری خوب افزایش و ایدئولوژی «مادرانگی مفرط»^۹ (هاییز^{۱۰}، ۱۹۹۶) با هدف بازگرداندن زنان به محیط خانه در هنگامه‌ای که زنان به‌ویژه در آمریکای شمالی تحصیل کرده‌تر و در بازار کار شاغل بودند، تکوین یافت. گفتمان رسانه‌ای نیز البته از میانه دهه ۱۹۸۰ به بعد به تکوین مادری جدید دامن زد (گرین^{۱۱}، ۲۰۱۰). «مادرانگی مفرط» مادر خوب را کسی تعریف می‌کند که وقت، پول، انرژی و احساس

1. Zufferey and Buchanan
2. Good mothers
3. Bad mothers
4. Goodwin and Huppatz
5. Keller
6. Supermom
7. Foster
8. Neo- traditional
9. Intensive mothering
10. Hayes
11. Green

فراوانی را در نقش مادری برای فرزندان صرف می‌کند و خود را فدای فرزندان کند (انتظاری و افضلی، ۱۳۹۹، ۵۶). مادرانگی مفرد دست‌کم بر چهار ایده محوری استوار بود: ۱) کودکان نیاز به پرورش مداوم و مستمر توسط مادران بیولوژیکی خود دارند که مسئول اصلی برآورده کردن این نیازها هستند؛ ۲) مادران باید به متخصصان تکیه کنند تا آنها را در رفع نیازهای فرزندان‌شان راهنمایی کنند؛ ۳) مادران باید زمان و انرژی زیادی را برای فرزندان خود صرف کنند؛ و ۴) مادران باید مادری را مهم‌تر از کار دستمزدی بدانند. مادرانگی مفرد مستلزم آن است که مادران تمام‌وقت در دسترس فرزندان خود باشند و انرژی عاطفی، ذهنی و روانی خود را به فرزندان خود بسپارند. از آنجایی که رشد و تکامل ذهنی، جسمی، روحی، عاطفی و فکری فرزندش وظیفه اصلی مادر است، بنابراین، مادر خوب باید به نظرات تخصصی و راهنمایی متخصصان حرفه‌ای کودک تکیه کند و همچنین تغذیه و اسباب‌بازی فرزندان را با دقت بررسی و انتخاب نماید و به عنوان مشاور، ارائه‌دهنده مراقبت‌های بهداشتی، متخصص تغذیه و معلم در دسترس باشد (گرین، ۲۰۱۰).

فیلیپ آریز (۱۹۸۰) براساس تحلیل جامعه‌شناختی، جایگاه و منزلت فرزندان برای والدین را در تاریخ فرهنگی و اجتماعی جوامع غربی بررسی و دو دوره متفاوت را با انگیزه‌های متفاوت والدین برای فرزندآوری و فرزندپروری مشخص می‌کند. براساس تحلیل آریز، در اروپای قرن ۱۹، با کاهش مرگ‌ومیر نوزادان، فرزندان ارزشمندتر شدند و در نتیجه تعهد عاطفی به فرزند و نیز انگیزه‌های کیفیت فرزند مورد توجه والدین قرار گرفت. این انگیزه‌ها، از طبقات بورژوا و بالا به طبقات اجتماعی پایین‌تر اشاعه و تسری یافت. در این مقطع، پدران مسئول تأمین منابع مالی خانواده و مادران مسئول پرورش فرزندان بودند. این دوره، عصر «فرزند-پادشاهی»^۱ بود و بیشتر هم‌وغم والدین صرف توجه به فرزندان و پرورش و تعالی رشد آنان بود. دوره دوم از ۱۹۶۰ میلادی به بعد اتفاق افتاد که با تنزل جایگاه فرزندان از رأس هرم انگیزه‌ها و در عوض، افزایش دل‌مشغولی والدین به خودتحقق‌بخشی فردی و نیز معطوف شدن توجهات به کیفیت روابط میان زوجین (عصر «همسر-پادشاهی») همراه بود. بعدها، ونکا (۱۹۷۸) و لستهاق (۱۹۹۵؛ ۲۰۲۰)، با الهام از ایده آریز در مورد تغییرات

1. child- king

انگیزه والدین، تفکیک دوران گذار جمعیتی اول و دوران گذار جمعیتی دوم را بر مبنای همین ایده و ارتباط دادن آن به تحولات ارزشی و فرهنگی خانواده در جوامع غربی تبیین می‌کنند. در هر حال، وجه برجسته و بارز تبیین آریز، یادآوری این نکته است که ضرورت دارد دوران کودکی و تمامی مراحل رشد انسانی از چشم‌انداز تاریخی دیده شود.

آلوین (۱۹۸۸) تحول در ماهیت ارزش‌گذاری والدین در خصوص معیارها و کیفیت‌های مطلوب فرزندان را مورد بحث قرار می‌دهد و اهمیت معیارهای فرزندپروری والدین را با رفتارهای فرزندآوری آنان مرتبط می‌بیند. کودک از بدو تولد، در جامعه مورد توجه و عطوفت است، اما با بزرگ‌شدن فرزندان، توجه به کیفیت پرورش مطلوب فرزند معطوف می‌شود. آنچه که کیفیت پرورش کودک را تعریف می‌کند، بستگی به عواملی نظیر سطح بلوغ عاطفی، فیزیولوژیکی و جسمی کودک و نیز عوامل اجتماعی، فرهنگی و تاریخی دارد. به بیان دیگر، معیارهایی که خانواده برای یک فرزند ایده‌آل تعریف می‌کند و کیفیت‌ها و صفات رفتاری مورد انتظار از کودک، از طریق هنجارها و ارزش‌هایی که در جهت‌گیری پدر و مادر نسبت به فرزندان وجود دارد، معنا می‌یابد. بنابراین، دغدغه‌های والدین و مادران نسبت به تربیت فرزندان بر مبنای کیفیت مطلوب فرزند برای آنان تعریف می‌شود. به نظر آلوین، یکی از تغییرات اخیر در معیارهای فرزندپروری والدین، کاهش ترجیح به اطاعت‌پذیری فرزند و در مقابل، افزایش گرایش والدین به فکر و عمل مستقلانه فرزندان بوده است. از این‌رو، خواست والدین در رابطه با معیارهای فکری و رفتاری مطلوب برای فرزندان، از مطیع بودن به استقلال تغییر یافته است. در نتیجه این روند، نقش جامعه‌پذیری والدین نیز اصلاح گردیده که بازتاب تغییراتی است که در ماهیت جامعه، در ساختار خانواده مدرن و در وظایف فرزندپروری صورت گرفته است.

۳. روش تحقیق

مقاله حاضر براساس رویکرد مردم‌نگاری انتقادی انجام شده است. مردم‌نگاری انتقادی فرایندهای بی‌عدالتی در محدوده خاص زندگی را بررسی می‌کند (مدیسون، ۲۰۰۵، ۵). مردم‌نگاری انتقادی سعی دارد یک «تجربه فرهنگی» در درون فضای زندگی روزمره را بررسی

کند که «شرایط ساختاری» و یا «قدرت اجتماعی» ساحت تولید و بازتولید آن را شکل می‌دهد (کارسپیکن^۱، ۱۹۹۶؛ پالمر و کالدیس^۲، ۲۰۱۵) و از این جهت متفاوت از مردم‌نگاری متعارفی است که به درک و تفسیر تجارب عمیق و توضیحات تجربه‌گرایانه و تقلیل‌گرایانه می‌پردازد. مردم‌نگاری انتقادی کارسپیکن در ایران روش نسبتاً نوینی است که در برخی پژوهش‌های اخیر مورد توجه قرار گرفته است (گرگی و گودرزی، ۱۳۹۸، ۱۴۱). رویکرد کارسپیکن در انجام مردم‌نگاری انتقادی دارای پنج مرحله است (هاردکستل، آشر و هولمس، ۲۰۰۶، ۱۵۳). این مراحل پنج‌گانه به شرح زیر است:

در مرحله اول، محقق به صورت ناشناس وارد میدان تحقیق شده، در فرایندها مشارکت داشته و سعی در آگاهی نسبت به تمامی فرایندها و امور دارد. بدین منظور یادداشت روزانه و لحظه‌ای برمی‌دارد و تمامی امور را ثبت و ضبط می‌کند. از این مرحله به عنوان مشاهده غیر مشارکتی برای ورود به میدان تحقیق یاد می‌کنند که رویکرد آن اتیک بوده و محقق سعی در منظم‌سازی برداشت‌های خود از مشاهدات را دارد.

در مرحله دوم، محقق مشاهدات منظم خود را سازماندهی کرده و تحلیل اولیه را از میدان ارائه می‌دهد. به منظور کشف روابط و مناسبات قدرت در همین مسیر شبکه تصمیم‌سازی، شبکه تعاملات و روابط پشت پرده و... مورد تحلیل قرار می‌گیرد. این مرحله نیز با رویکرد اتیک انجام شده و محقق در آن با طراحی مقوله‌های اولیه آماده ورود به رویکرد امیک در مرحله سوم می‌شود که شامل گفت‌وگوهای آشکار است.

در مرحله سوم، محقق دوباره وارد میدان تحقیق شده اما مشارکت‌کنندگان را در جریان پژوهش خود قرار می‌دهد. در این مرحله، دیدگاه‌ها و نقطه‌نظرات مشارکت‌کنندگان در تحقیق از طریق مصاحبه فردی جمع‌آوری می‌شود. زیرا هدف از انجام پژوهش کشف و شناسایی میدان‌های معنا و تولید داده‌ها با مشارکت افراد مورد مطالعه است (کارسپیکن، ۱۹۹۶، ۱۵۵). مرحله چهارم و پنجم با هم انجام شده و رویکرد اتیک به مسئله دارد و به نوعی بین رویکرد امیک و اتیک رفت و برگشت است. در این مرحله برای خارج شدن از مرحله تفسیر و امیک،

1. Carspecken
2. Palmer and Caldas

با نگاه جامعه‌شناختی به تجزیه و تحلیل داده‌ها پرداخته می‌شود. این مرحله با مفهوم بازتولید اجتماعی در ارتباط بوده و نشان‌دهنده نحوه‌ای است که در آن سطوح خرد و کلان به بازتولید یکدیگر می‌پردازند. هدف از این مرحله، شناسایی روابط و هم‌شکلی‌های فرهنگی بین زمینه مورد مطالعه و قلمروهای پیرامونی و سطوح کلان‌تر واقعیت است. تحلیل سیستم‌ها بخش عمده‌ای از مردم‌نگاری انتقادی کارسپیکن را تشکیل می‌دهد که در افزایش اعتبار پژوهش سهم قابل توجهی را ایفا می‌کند. در این مرحله داده‌های به دست آمده از مراحل قبلی با عوامل نهادی، سیاسی و اجتماعی کلان مقایسه می‌شوند (استوارت و آشر، ۲۰۰۷، ۹۹۷).

در این مقاله میدان مورد مطالعه شهرستان زرنند استان کرمان و محیطی است که مادران در آنجا به ایفای نقش پرداخته و رفتار و اعمال آنها بدون این‌که در نقش و موقعیتی که دارند از جانب محقق اختلالی وارد شود، مورد بررسی قرار گرفت. بر این اساس ۱۵ نفر از مادرانی که دارای فرزند زیر دو سال هستند در بازه سنی متفاوت، با دارا بودن ویژگی‌های مختلف به صورت هدفمند انتخاب شده و به منظور دستیابی به اطلاعات پربازده و مقولات غنی و عمیق‌تر، پراکندگی نمونه‌ها به نقاط و محله‌های مختلف با در نظر داشتن بافت فرهنگی و وضعیت اقتصادی بسط پیدا کرد. سپس با حضور فعالانه یکی از محققین در میدان تحقیق و مشاهده مشارکتی سعی در شناسایی جزئیات و لایه‌های پنهانی موضوع مورد توجه قرار گرفته و مسیر و جهت مصاحبه‌ها، تعیین، و اساسی و مورد بررسی عمیق قرار گرفت. به مرور با تحلیل و تفسیر مداوم داده‌ها مسیر تحقیق مشخص شده و نمونه‌گیری و جمع‌آوری داده‌ها تا رسیدن به اشباع نظری یعنی عدم دستیابی به اطلاعات جدید از جانب مشارکت‌کنندگان ادامه یافت. به این ترتیب، مصاحبه‌ها اکثراً به صورت حضوری و در منزل مسکونی مادران انجام می‌گرفت. البته به دلیل شیوع بیماری کرونا، اطلاعات تکمیلی برای بعضی از مصاحبه‌ها در مواردی که نیاز به مراجعه مجدد به مشارکت‌کننده بود، به صورت تماس تصویری نیز صورت پذیرفت. متوسط زمان انجام هر مصاحبه، حدود دو ساعت بود.

در مقاله حاضر، جنبه‌های اخلاقی رعایت شده و براساس مصوبه کمیته اخلاق در پژوهش دانشگاه یزد، دارای شناسه اخلاق IR.YAZD.REC.1401.023 است. در این تحقیق

به مصاحبه‌شوندگان اطمینان داده شد که گفته‌های آنها به صورت محرمانه حفظ می‌شود و منجر به ایجاد مشکل و دردسر برای آنها نخواهد شد. البته کلیه ملاحظات اخلاقی اعم از پیشگیری از آسیب‌های قانونی، رعایت حریم شخصی، حفظ گمنامی و رازداری مورد توجه قرار گرفت. برای حفظ معیار گمنامی از اسامی مستعار استفاده شده و برای حفظ معیار رازداری نیز از انتشار اطلاعات خصوصی و شخصی مشارکت‌کنندگان خودداری شد. از تمامی مصاحبه‌شوندگان پیش از مصاحبه رضایت‌نامه‌ای با امضای دو طرف اخذ شد. قابلیت اعتماد یافته‌های پژوهش نیز بر اساس اصول کرسول و میلر (۲۰۰۰) با روش تماس طولانی با محیط پژوهش و مشاهده مستمر در میدان تحقیق، تبادل نظر همتایان، کفایت مراجع، توصیف غنی و تأیید مشارکت‌کنندگان مورد تأیید قرار گرفت و با رعایت اصول و نکات مصاحبه مطلوب، ثبت کامل رخدادها و پیاده‌سازی آنها تأیید پایایی تحقیق انجام گرفت و در نتیجه مرحله تحلیل داده‌ها آغاز شد.

۴. یافته‌ها

در این بخش، به ارائه یافته‌های میدانی حاصل از تعامل و گفت‌وگو با مادران پرداخته می‌شود تا مشکلات و چالش‌های آنان در امر مادری و فرزندپروری شناسایی شود. بر مبنای یافته‌های به‌دست آمده، حوزه‌های مهمی را که مادران مشارکت‌کننده در مقاله حاضر در خصوص پرورش و بزرگ کردن فرزندان خود دغدغه‌مند بودند و بدان‌ها اشاره داشته‌اند، مورد بررسی قرار می‌گیرد. این حوزه‌ها، بر روی هم، حجم وسیع و متنوع چالش‌ها و مسئولیت‌هایی را منعکس می‌کند که در قبال پرورش فرزندان، بر دوش مادر نهاده شده و مادران نسبت به آن دغدغه‌مندند.

جدول ۱. مشخصه‌های شرکت‌کنندگان در تحقیق

نام (مستعار)	سن	وضعیت شغلی	تعداد فرزند	تحصیلات
مریم	۳۲	خانه‌دار	دارای دو فرزند	فوق‌دیپلم
زهرا	۲۶	خانه‌دار	دارای یک فرزند	لیسانس
وحیده	۲۴	خانه‌دار	دارای یک فرزند	لیسانس
مهديه	۳۸	خانه‌دار	دارای دو فرزند	سیکل
رقیه	۲۹	خانه‌دار	دارای دو فرزند	لیسانس حوزوی

نام (مستعار)	سن	وضعیت شغلی	تعداد فرزند	تحصیلات
فاطمه	۲۴	خانه‌دار	دارای یک فرزند	دیپلم
مهلا	۲۵	خانه‌دار	دارای یک فرزند	لیسانس
الهام	۳۰	خانه‌دار	دارای دو فرزند	فوق لیسانس
سحر	۲۷	معلم	دارای یک فرزند	لیسانس
مهناز	۳۲	اشتغال در یک شرکت خصوصی	دارای یک فرزند	فوق لیسانس
حدیث	۲۵	خانه‌دار	دارای یک فرزند	فوق دیپلم
زینب	۳۵	خانه‌دار	دارای دو فرزند	دیپلم
سمیه	۲۹	خانه‌دار	دارای یک فرزند	دیپلم
سارا	۲۵	خانه‌دار	دارای یک فرزند	دیپلم
فرشته	۲۷	خانه‌دار	دارای یک فرزند	لیسانس

با توجه به مصاحبه‌هایی که صورت گرفت جدول مفهومی که شامل گزاره‌های معنادار کدگذاری شده بود، به دست آمد. در این جدول تنها به ذکر مقولات فرعی و اصلی اکتفا شده و برای کاهش حجم مطالب از عنوان مفاهیم و گزاره‌های معنایی ممانعت گردید. یافته‌های پژوهش شامل ۲۹ مقوله فرعی و ۹ مقوله اصلی است که در جدول شماره (۳) قابل مشاهده است و در ادامه به صورت کامل بر اساس مقولات اصلی توضیح داده شده است.

جدول ۲. مقولات اصلی و فرعی مستخرج از تحقیق

ردیف	مقوله فرعی	مقوله اصلی
۱	رویاریویی مادر با چالش‌های تربیتی و مراقبتی فرزندپروری	
۲	شب‌بیداری‌های مشکل‌آفرین فرزند	
۳	آشفته‌گی مادر از ناسازگاری بین فرزندان	
۴	تشویش فکری مادر نسبت به آینده روشن فرزند	
۵	دغدغه‌مندی مادر از تبعات استقلال فرزند	فشارها/دغدغه‌ها/چالش‌ها
۶	ارتباط‌گیری نامناسب فرزند با دیگران	فرزندپروری
۷	رنجیدگی خاطر مادر از واکنش رفتاری ناشایست فرزند	
۸	از خودگذشتگی رفتاری مادر به دلیل عدم ایجاد واکنش رفتاری سوء در فرزند	
۹	اهمیت و دغدغه‌مداری مادر نسبت به سلامت فرزند	
۱۰	اهمیت ابعاد تربیتی و هوشی ایده‌آل فرزند برای مادر	
۱۱	ضعف همکاری و همراهی مرد در فرزندپروری	دوآلیسم همراهی/ناهمراهی مرد
۱۲	نقش کم‌رنگ مرد در فرزندپروری به دلیل مشغله شغلی	در فرزندپروری
۱۳	باریگری شوهر در فرزندپروری	

ردیف	مقاله فرعی	مقاله اصلی
۱۴	اختلاف نظر والدین در مسئله تربیت فرزند	
۱۵	توقعات فزاینده فرزند	توقعات فزاینده فرزند
۱۶	اثربخیزی رفتاری	
۱۷	تقلیدپذیری عملی و رفتاری فرزند از اطرافیان	فضای تعاملی ناهنجار
۱۸	کارکرد مکانیزم‌های تنبیهی	کارکرد مکانیزم‌های تنبیهی
۱۹	ضرورت آرامش محیط خانوادگی	ضرورت آرامش محیط خانوادگی
۲۰	ضرورت ثبات روحی و جسمی مادر	ضرورت رفاهی و فراغتی در
۲۱	ضرورت رفاه مادی و تسهیلاتی مادر برای فرزندپروری موفق	فرزندپروری
۲۲	کوتاهی بسترهای فرهنگی و آموزشی بر ارتقای منزلت نقش مادری	اهمیت عملکرد بسترهای
۲۳	عملکرد ضعیف آموزشی و رسانه‌ای در ارتقای آگاهی و منزلت مادران	فرهنگی و آموزشی بر ارتقای منزلت نقش مادری
۲۴	لزوم آموزش خودمراقبتی‌های جسمانی/روانی مادر	
۲۵	ضرورت تجربه‌مندی و شناخت آموزشی از شیوه‌های فرزندپروری	ضرورت آموزش فرزندپروری
۲۶	لزوم تعلیم شیوه‌های فرزندپروری سازنده به مادران در رسانه و آموزش و پرورش	
۲۷	افزایش حس همکاری و جایگاه مادری در خانواده از طریق محورهای آموزشی	
۲۸	لزوم فعالیت سودمند بنیادهای آموزشی و فرهنگی در تصویرسازی جایگاه بارزش مادران	
۲۹	اجرای برنامه‌هایی در مورد مادران موفق و شاغل به منظور افزایش انگیزه سایر مادران در رسانه	

۱-۴. فشارها، دغدغه‌ها و چالش‌های فرزندپروری

نخستین موردی که فرزندپروری مادر را با چالش‌هایی مواجه می‌سازد، انتخاب روش‌های مراقبت و تربیت فرزند است. در واقع زمانی که یک زن، مادر می‌شود نقش جدیدی را می‌پذیرد که آگاهی و تجربه کافی نسبت به آن ندارد و در اینکه چه شیوه‌های مراقبتی و تربیتی را برای فرزندپروری به کار گیرد دچار مشکل خواهد شد. چنانچه سارا بیان می‌کند:

مشکلش اینه که همه خانم‌ها بدون اینکه آگاهی کافی و تجربه و مهارت از مسئولیت‌های به زندگی و تربیت فرزندان داشته باشند این نقش رو قبول می‌کنند که هم مشکلاتی براشون به وجود می‌آره هم زود خسته می‌شن و فکر می‌کنن تنهان و هیچ‌کس درکشون نمی‌کنه.

رویارویی مادر با مشکلاتی پیرامون مراقبت و تربیت فرزند، به‌ویژه زمانی که مادر آگاهی و مهارت لازم را برای پرورش فرزند نداشته باشد، ممکن است هم خود دچار آشفتگی و پریشانی گردد و هم این‌که اصول مراقبتی و تربیتی را در فرزندپروری به کار گیرد که صحیح نبوده و فرزند را دچار مشکل کند. علاوه‌براین، کودکی که از تعلیم و تربیت خوبی برخوردار

نگردد آینده جامعه‌ای را که در آن زندگی می‌کند تحت تأثیر قرار می‌دهد چون با بزرگ شدنش کم‌کم به عرصه‌های اجتماعی ورود کرده و به ایفای نقش می‌پردازد و اگر رفتار موجهی از خود نشان ندهد، می‌تواند سایر افراد را به سمت الگو برداری از آن رفتار نادرست سوق دهد.

۴-۲. دو آلیسم همراهی/ناهمراهی مرد در فرزندپروری

با توجه به چالش‌ها، دغدغه‌ها و فشارهایی که فرزندپروری برای مادر به وجود می‌آورد، رسیدگی مادر به تمامی کارها و فعالیت‌هایی که برای تربیت و پرورش فرزند ضروری است، دشوار خواهد بود؛ زیرا او علاوه بر فرزندپروری باید به امور مربوط به خانه‌داری نیز بپردازد. با توجه به این امر، در بعضی موارد گروهی از مردها به عنوان همسر خانم و پدر فرزند در زمینه پرورش و تربیت فرزند به مادر کمک کرده و گروهی نیز عملکرد ضعیفی را در این مورد از خود نشان داده‌اند. تولد فرزند به‌ویژه برای برخی مادران شاغل شرایط سخت و دشواری را به وجود آورده است. بنابراین، نیازمند حمایت اطرافیان به‌ویژه همسر خود می‌باشند. در این میان گروهی از مردها فرزندپروری را وظیفه زن دانسته و کمتر در این مسئله ورود پیدا می‌کنند که مادر را دچار آزرده‌گی می‌کند. به‌گونه‌ای که حدیث می‌گوید:

بیشترین سختی که تجربه کردم و همچنان دارم تجربه می‌کنم تنها بودن در تربیت و بزرگ کردن فرزندم هست. همیشه احساس می‌کنم مثل این خانم‌هایی که شوهر ندارند و تنها بچه بزرگ می‌کنم هستم. آرزو دارم فقط یک بار شوهرم بچه رو بغل کنه و ببرتش بیرون یا باهاش بازی کنه. وقتی هم بهش می‌گم، یا می‌گه کار دارم یا می‌گه حوصله ندارم. این احساس تنهایی هست و اینکه داری تو خودت به تنهایی این مسئولیت رو به دوش می‌کشی. ناراحت کننده است.

به این ترتیب اگر چه مادر نسبت به تربیت مطلوب و رسیدگی به امورات فرزند خود احساس مسئولیت می‌کند اما از آنجا که فرزند ثمره زندگی مشترک زن و مرد است توقع دارد که همسرش نیز در امر فرزندپروری او را یاری کند. در مقابل، گروهی از مادران از همکاری سازنده همسرشان در تربیت و پرورش کودک سخن گفتند و حضور آنان را امری مثبت و مفید تلقی کردند. برای نمونه سمیه معتقد است:

[همسرم] خیلی زیاد همراهی می‌کنه. بعضی وقت‌ها می‌گه من زیاد نیستم و کار دارم یا ممکنه ندونم چی برای بچه خوبه و احتیاج داره. هرچی فکر می‌کنی لازمه، یا هر کاری می‌دونی باید انجام بدم، بهم بگو! مخصوصاً از نظر امکاناتی هیچ چیز برای بچه‌مون کم نمی‌ذاره.

به‌طور کلی، همراهی و یاری‌گری شوهر در فرزندپروری و نظرخواهی از همسر (مادر) که چه امکاناتی را برای فرزندپروری مطلوب نیاز دارد تا آنها را تأمین کند سبب قوت قلب مادر و کاهش خستگی او می‌شود. زیرا مادر به توجه و همراهی احتیاج دارد و زمانی که این توجه و اهمیت را به‌طور مناسب دریافت کند، نسبت به زندگی خانوادگی و زناشویی خود احساس رضایت می‌کند.

۳-۴. توقعات فزاینده فرزند

عامل مهم دیگری که روند مسئولیت مادر در فرزندپروری را با مشکل روبه‌رو می‌سازد، خود کودک است. در واقع فرزند یک‌سری نیازها و توقعاتی دارد که به دلیل سن پایین، ممکن است درک امکان برطرف‌شدن توقع و خواسته‌اش از سوی والدین را نداشته باشد و اصرار می‌کند تا به نیازی که دارد حتی اگر غیرمنطقی و زیاده‌خواهی باشد، پاسخ داده شود. چنانچه زینب در این باره می‌گوید:

خیلی زیاد ولخرجی رو دیدم برادرزاده‌ام اسباب‌بازی و عروسک و لباس زیاد داره. هر وقت دخترم می‌ره اونجا، میاد انقدر غر می‌زنه و بهونه که من فلان چیز رو می‌خوام و تا براش نخیریم آروم نمی‌گیره و یا می‌دونه من رو پسر حساسم، هی میاد و اذیتش می‌گیره تا ما براش اون چیزی رو که می‌خواد بگیریم و از این عادتش خیلی بدم میاد و نتونستم کنترلش کنم. به‌علاوه، ما خرج داروها و دکتر و کاردرمانی پسر هم زیاد هست و بعضی وقت‌ها باید تو این موارد غیرضروری مثل خرید لباس و اسباب بازی صرفه‌جویی کنیم ولی دخترم هم بچه‌ست و این چیزا رو نمی‌فهمه.

توقع فزاینده کودک به‌خصوص در زمینه تأمین وسایل بازی و سرگرمی‌اش والدین را با مسائلی مواجه می‌کند؛ زیرا او آگاهی درستی نسبت به وضعیت اقتصادی خانواده ندارد و گاهی طالب چیزهایی است که تأمین همه آنها سخت و هزینه‌بر خواهد بود. به‌علاوه، کودک برای اجابت خواسته‌اش به بهانه‌گیری و اذیت اطرافیان می‌پردازد که این امر موجب آشفتگی والدین مخصوصاً مادر می‌گردد.

۴-۴. فضای تعاملی ناهنجار

پیروی فرزند از محیطی که با آن در تعامل است در تربیت او اثرگذاری زیادی دارد. معمولاً مادر زمانی که می‌خواهد به کار خانه و مواردی از این قبیل بپردازد برای اینکه کودک مزاحمتی

ایجاد نکند، ممکن است او را با کارتونها و برنامه‌هایی سرگرم کند. محتوای برنامه‌هایی که کودک می‌بیند در واکنش رفتاری او نقش مهمی را ایفا می‌کند. برای مثال الهام می‌گوید:

خودم احتمال می‌دم نحوه برخورد پسر و دخترم بیشتر به خاطر کارتونها و جنگیه که می‌بینم. آخه پسر عاشق فیلم‌ها و کارتونها بزن‌بزنه و مطمئناً رو رفتارشون خیلی اثر می‌ذاره.

بنابراین محتوا و نوع برنامه‌ها و انیمیشن‌هایی که کودکان راغب به دیدن آنها هستند موجب اثرپذیری رفتاری آنان از این برنامه‌ها شده است. به گونه‌ای که اگر شخصیت‌های موجود در انیمیشن‌ها در حال درگیری و جنگ با یکدیگر باشند کودک نیز سعی در پیروی از الگوی رفتاری آنها در زندگی‌اش و با افرادی که با آنان در تعامل است، داشته باشد.

۴-۵. کارکرد مکانیزم‌های تنبیهی

مادر همیشه خود را ملزم نمی‌داند که در برابر بروز هر رفتار و خواسته‌ای که فرزند دارد، جوابگو باشد. گاهی فرزند خطاها و اشتباهاتی را مرتکب می‌شود یا عمل و رفتاری را در پیش می‌گیرد که به اعتقاد مادر از نظر تربیتی درست نیست. بنابراین، مادر در مواقعی لازم می‌بیند که نوعی تنبیه مناسب به کار گیرد تا فرزند به خود اجازه تکرار و انجام اشتباه و خطای مجدد را ندهد. مریم بیان می‌کند:

بله، حتی در مواقعی برای تربیت فرزند باید او را تنبیه کند ولی دیگران آن را بد اخلاقی، دوست نداشتن و بی‌حوصلگی به حساب میارن، درحالی‌که، تنبیه گاهی برای تربیت درست ضروری است و باعث می‌شه بچه پرتوقع بار نیاد و همیشه انتظار نداشته باشه اگه کار اشتباهی انجام داد باید مادر چشم‌پوشی کنه و ببخشه.

بدین صورت استفاده مادر از ابزار تنبیه، به عنوان یک سبک تربیتی توسط مادران به کار گرفته می‌شود. هرچند تردیدها و اختلاف‌نظرهایی بین کارشناسان و متخصصان در مورد کارایی ابزارهای تنبیهی به ویژه تنبیه فیزیکی وجود دارد، ولی برخی از مادران از این راهبرد برای تربیت فرزندان استفاده می‌برند.

۴-۶. ضرورت آرامش محیط خانوادگی

روابط مطلوب میان اعضای خانواده در ایجاد آرامش و به تبع کاهش مشکلات و اختلافات میان والدین و فرزندان و در نتیجه فرزندپروری مناسب نقش مهمی را ایفا می‌کند. آنچه در

فضای زندگی خانوادگی ضرورت می‌یابد عدم ایجاد اختلاف و ارتباط خوب اعضای خانواده می‌باشد. سمیه در این زمینه می‌گوید:

مهم‌ترین دغدغه مادر اینه که جو خانواده اش آرام باشه. وقتی رابطه زن و شوهر خوب باشه و به هم احترام بزارن، خودش باعث می‌شه بین بچه‌ها هم جا بیفته و از بی‌ادبی کردن بترسن. مثلاً همین همسایه ما شوهرش خیلی آدم دهن‌لقیه و هر چی رسید به زبون میاره و باعث شده بچه‌هاش هم یاد بگیرن. پسر منم از اونا یاد گرفته بود و من به خاطر همین دیگه نذاشتم اونجا رفت‌وآمد کنه و بخواد بی‌ادب بار بیاد.

به این ترتیب نکته‌سنجی و ملاحظه‌انگاری زن و مرد در زندگی زناشویی‌شان امری مهم تلقی می‌شود. از این جهت برخی از مادران، در رابطه با تربیت فرزندان، داشتن محیطی آرام در خانواده توأم با روابط محترمانه را ترجیح می‌دادند.

۴-۷. ضرورت وجود سازوکارهای حمایتی و رفاهی برای مادران در فرزندپروری

از آنجا که عمده مسئولیت فرزندپروری با مادر است، ضرورت دارد فعالیت‌ها و حمایت‌هایی که در این مسئولیت به او کمک‌کننده هست، مورد توجه قرار گیرد. از دیدگاه مادران مصاحبه‌شونده در پژوهش ما آنچه در سازوکارهای حمایتی برای آنان نقش دارد، نخست ضرورت ثبات روحی و جسمی مادر در زندگی‌اش می‌باشد. هر مادر در ابتدا پیش از هر چیز به درک و حمایت از سوی اطرافیانش نیاز دارد. چنانچه مهدیه می‌گوید:

مهم‌ترین چیزی که نیاز داره این هست که همه شرایطش رو درک کنن و کمکش کنن. چی می‌شه به زن به مادرش کمک کنه یا اینکه به مادرشوهر و خواهرشوهر به عروسشون. همه این چیزها متقابله اگه محبت کنی، محبت هم می‌بینی.

درک و حمایت اطرافیان از مادر نوعی نیروی محرک برای توانمندی او در رسیدگی به مسئولیت و وظیفه‌ای است که به عهده دارد. در واقع، از آنجا که زن‌ها از حساسیت بیشتری برخوردار هستند به دنبال تأیید، حمایت و محبت بیشتری از سمت افرادی هستند که با آنها در تعامل می‌باشند و اگر آن را به صورت صحیح دریافت نکنند در ثبات روحی‌شان نقش مهمی را ایفا می‌کند.

۴-۸. اهمیت عملکرد بسترهای فرهنگی و آموزشی بر ارتقای منزلت نقش مادری

با توجه به فشارها، دغدغه‌ها و چالش‌هایی که فرزندپروری برای مادران ایجاد می‌کند و نیز تأثیر فرزندپروری مطلوب بر آینده جامعه، اهمیت بسترهای فرهنگی و آموزشی هر جامعه در امر فرزندپروری روشن می‌شود. در واقع با آموزش مهارت‌ها و روش‌های پرورش و تربیت فرزند که به مادر کمک‌کننده باشد، زمینه برای رشد فردی و تعالی اخلاقی و اجتماعی هر کودک فراهم شده و موجب بهزیستی جامعه نیز خواهد شد. با این وجود، بسترهای مذکور آن‌چنان که باید در این زمینه فعالیت نداشته و چه بسا از نظر مادران عملکرد ضعیفی در زمینه ارتقای آگاهی و منزلت مادران داشته‌اند. حدیث می‌گوید:

ارزش مادرها و خانم‌ها را در جامعه خیلی پایین آوردن و این‌طور جا افتاده که زن وظیفه داره کار خونه انجام بده، بچه‌داری کنه، کم‌توقع و قانع باشه. از دیگران انتظار کمک نداشته باشه و مهم‌تر از همه بساز باشه و آگه بی‌مهری و کمبودی حس کرد، فقط سکوت کنه. اینها آگه با آموزش از همون ابتدا اصلاح شده بود خیلی از مشکلات خانم‌ها رو حل می‌کرد.

به اعتقاد بعضی مادران فعالیت نهادهای آموزشی و فرهنگی در ارتقای موقعیت زنان و مادران نقش مهمی را ایفا می‌کند و عملکرد ضعیف این نهادها، سبب کاهش منزلت زن در جامعه شده و نیازمند اصلاح است.

۴-۹. ضرورت آموزش فرزندپروری

متناسب با اعتقاد مادران راجع به عملکرد ضعیف بسترهای آموزشی و فرهنگی در اهمیت دادن به فرزندپروری و نقش مادری، پیشنهاداتی در رابطه با آموزش مهارت‌های اجتماعی و ارائه اطلاعات کاربردی لازم به مادران در زمینه‌های مختلفی مانند خودمراقبتی‌های جسمانی و روانی توسط مشارکت‌کنندگان ارائه می‌شد. به این صورت که، لازم می‌دیدند آموزش و پرورش و همچنین برنامه‌های رسانه‌ای توجه ویژه‌ای به افزایش آگاهی و مراقبت‌هایی که مادر قبل، حین و بعد از بارداری باید به کار گیرد، داشته باشند. به‌گونه‌ای که حدیث می‌گوید:

از نظر آموزش باید از همون ابتدا به دختران آموزش داده بشه که وقتی به زن می‌خواد باردار بشه و زایمان کنه، چه مراقبت‌هایی رو باید انجام بده. من تا وقتی باردار شدم، خیلی از مراقبت‌هایی رو که باید انجام می‌دادم نمی‌دونستم و وقتی خانم ماما توضیح داد، فهمیدم چی به چی. یا مراقبت‌های بعد

از بارداری هم خیلی مهمه. اینکه مادر فقط توجهش به بچه نباشه و سلامت خودش رو هم در نظر بگیره مخصوصاً در رابطه با بخیه‌ها و سلامت رحم و خونریزی‌هایی که داره تا مشکلی پیش نیاد.

به این ترتیب، مادران اهمیت کسب مهارت‌های مادری از طریق ابزارهای آموزشی و رسانه‌ای را ضروری می‌دانند. اگر مادر آگاهی‌های لازم را نداشته باشد، احساس می‌کند که نه تنها خود او با سختی‌ها و مشکلاتی مواجه می‌شود، بلکه ممکن است مخاطرات جدی‌ای را متحمل شود که سلامت او و فرزندش را تهدید کند.

۵. بحث و نتیجه‌گیری

فرزندپروری و اجتماعی کردن فرزندان یکی از حوزه‌های مهم روابط بین‌نسلی خانواده را تشکیل می‌دهد و از جمله کارکردهای مهم خانواده، تربیت فرزند در ابعاد اخلاقی، معنوی، اجتماعی و عاطفی مطابق با معیارها و ارزش‌های اجتماعی است. تولد فرزند در هر خانواده، صرفاً یک واقعه زیستی حاصل از تولیدمثل نیست، بلکه به دنیا آمدن فرزند در خانواده، به معنای شکل‌گیری شبکه‌ای از نقش‌های تازه و پیدایش روابط درهم‌تنیده اجتماعی است. به طوری که بلافاصله تغییرات نقشی مهمی در میان اعضای خانواده و نزدیک‌ترین خویشاوندان کودک اتفاق می‌افتد. به عنوان مثال، با تولد فرزند، والدین گذار نقش مهمی را تجربه می‌کنند و نقش اجتماعی جدیدی را تحت عنوان پدر و یا مادر برعهده می‌گیرند. این گذار نقش، به معنای وظایف، مسئولیت‌ها و انتظارات اجتماعی تازه از والدین در رابطه با فرزند است. انتظارات نقشی والدین در رابطه با پرورش فرزندان گسترده و وسیعی دارد و هرآنچه که به آماده‌سازی کودک برای زندگی آینده مربوط می‌شود را دربرمی‌گیرد؛ اعم از: رسیدگی و مراقبت جسمی، روانی و عاطفی از فرزندان، اجتماعی کردن و انتقال ارزش‌ها، توسعه مهارت‌های اجتماعی و رفتاری فرزند و نظایر آن.

در ترازوی تقسیم وظایف و مسئولیت‌های مرتبط با پرورش فرزند و تربیت نسل، کفه مادر به صورت نابرابری سنگین‌تر از پدر است و رنج‌ها و مشقات فرزندپروری به طور عمده بر دوش مادر نهاده می‌شود. بسترهای فرهنگی، عنصری مهم و کلیدی در تعریف حجم و چگونگی توزیع وظایف و مسئولیت‌های مادری هستند. الگوهای سنتی و فرهنگی گذشته

در جامعه ایران، که بر پایه تقسیم کار جنسیتی شکل گرفته بود، نقش مردان را در بیرون خانه، به عنوان نان‌آور و نقش زنان را خانه‌داری و تربیت فرزندان در خانه تعریف کرده بود. از این جهت، از مادر انتظار می‌رفت به دلیل ثبات فعالیتی که در خانه دارد و دارا بودن وقت و فرصت بیشتر، مسئولیت فرزندپروری و رسیدگی به فرزندان اغلب با او باشد (ربانی و همکاران، ۱۴۰۱).

والدین اغلب الگوهای فرزندپروری را به‌طور سنتی از والدین‌شان آموخته و آن را در تربیت و پرورش فرزند خود به کار می‌برند. پس فرزندپروری به عنوان مسئولیتی تلقی شده که بر دوش خانواده بوده و این خانواده است که از طریق نگهداری، تربیت و پرورش فرزند در چگونگی رفتار و عقاید او تأثیرگذار خواهد بود. بنابراین، هر خانواده شیوه‌های خاصی را در تربیت فردی - اجتماعی فرزندان خود به کار می‌گیرد که این شیوه‌ها نیز متأثر از عوامل مختلف فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اجتماعی خانواده می‌باشد (موگان و همکاران، ۲۰۰۴). حال با توجه به نقش پررنگ و غیرقابل انکار والدین در تربیت و پرورش فرزند، از آنجا که پدر خانواده اغلب در بیرون از منزل مشغول فعالیت بوده و به اعتقاد خود وظیفه تأمین نیازهای مادی خانواده را بر عهده دارد این مادر است که اغلب وظیفه رسیدگی به امورات منزل را بر عهده دارد (ربانی و همکاران، ۱۴۰۱). به این ترتیب، مادر از ابتدایی‌ترین مراحل تولد فرزند مانند یک مربی در کنار او بوده و برای رشد و پرورش کودک تلاش فراوانی را به کار می‌گیرد.

مقاله حاضر، براساس یک مطالعه میدانی و مردم‌نگارانه به واکاوی بخشی از چالش‌ها، دغدغه‌ها و رنج‌های مادر در حوزه تربیت فرزندان و فرزندپروری پرداخت. با پانزده نفر از مادران دارای فرزند زیر دوسال که ساکن شهرستان زرنند واقع در استان کرمان بودند، مصاحبه عمیق انجام شد، و تلاش گردید مهم‌ترین چالش‌ها و دغدغه‌های ذهنی این مادران در زمینه مسئولیت فرزندپروری که بر دوش آنان قرار گرفته، بررسی شود. میدان پژوهش فضای زندگی خانوادگی بود که مادر به‌عنوان عضوی فعال در آن به ایفای نقش می‌پرداخت. با بهره‌گیری از روش انتقادی کارسپیکن با وسواس سعی نمودیم وضعیت موجود را تشریح نماییم. در مرحله

بعد نیز با توجه به ادبیات پژوهشی موجود و نیز برداشت‌های میدانی حاصل از مشاهده غیرمشارکتی و مقوله‌بندی مصاحبه‌های انجام شده، تصویری از دغدغه‌های مادران در زمینه تربیت فرزندان ترسیم کنیم. این دغدغه‌ها و دل‌نگرانی‌های مادر متأثر از بستر فرهنگی-اجتماعی و متقابلاً بازتولید این بستر و ارزش‌های آن است. پس از تحلیل داده‌ها، محققان به ۲۹ مقوله فرعی و ۹ مقوله اصلی رسیدند که عبارت‌اند از: فشارها/دغدغه‌ها/چالش‌ها فرزندانپروری، دوآلیسم همراهی/ناهمراهی مرد در فرزندانپروری، توقعات فزاینده فرزند، فضای تعاملی ناهنجار، کارکرد مکانیزم‌های تنبیهی، ضرورت آرامش اتمفسر خانوادگی، ضرورت وجود سازوکارهای حمایتی و رفاهی برای مادران در زمینه فرزندانپروری، اهمیت عملکرد بسترهای فرهنگی و آموزشی بر ارتقای منزلت نقش مادری، ضرورت آموزش فرزندانپروری.

با توجه به آنچه که ذکر شد توجه به نقش فرزندانپروری مادر و بررسی چالش‌ها و دغدغه‌هایی که در این رابطه برای او ایجاد می‌شود، موضوعی است که با وجود اهمیت اجتماعی و فرهنگی آن در جامعه ایران، مطالعات بیشتر و جدیدتری را می‌طلبد. با این همه، بخشی از نتایج پژوهش حاضر هماهنگ با تحقیقات محسنی و همکاران (۱۳۸۸)، حلی‌ساز و همکاران (۱۳۹۴)، رمضان‌ی و همکاران (۱۳۹۸)، چن و همکاران^۱ (۱۹۹۷)، کوهار^۲ (۲۰۱۰) و بویل^۳ و همکاران (۲۰۱۱)، آل‌وین (۱۹۸۸) نشان داد که فشارها/دغدغه‌ها و چالش‌های فرزندانپروری برای مادر در زمینه‌هایی چون تربیت و مراقبت از فرزند، دغدغه‌مندی نسبت به تبعات استقلال فرزند و نگرانی مادر نسبت به سلامت فرزند وجود دارد. در پژوهش شارالمپوس^۴ و همکاران (۲۰۱۸) نقش فضای تعاملی ناهنجار بر تربیت نامطلوب فرزند به اثبات رسید. بریمن و همکاران (۲۰۱۸) اهمیت سلامت روانی مادر و لزوم خودمراقبتی جسمانی/روانی مادر در امر فرزندانپروری را متذکر شدند. در مطالعه حاج‌خدادادی و همکاران (۱۳۹۸) نقش مثبت آموزش شیوه‌های فرزندانپروری و ضرورت

1. Chen, Dong, & Zhou
2. Kuhar
3. Boyle
4. Charalampous

توجه نهادهای آموزشی و رسانه‌های فرهنگی در آموزش شیوه‌های مطلوب فرزندپروری نشان داده شد. یافته‌های الیون و بوئن^۱ (۲۰۱۸) نشان داد اظهارات مادران بیانگر تلاقی نابرابری‌ها، معانی متفاوت و تناقض‌هایی است که در انتظارات نقش مادری پیرامون وضعیت تغذیه، سلامت و وزن کودک وجود دارد.

به‌طورکلی نتایج حاصل از پژوهش نشان داد که مادران مشارکت‌کننده در پژوهش به واسطه شرایطی چون فشارها/ دغدغه‌ها و چالش‌های فرزندپروری، دوآلیسم همراهی/ناهمراهی مرد در فرزندپروری، توقعات فزاینده فرزند، فضای تعاملی ناهنجار پیرامونش و عملکرد ضعیف بسترهای فرهنگی و آموزشی بر ارتقای منزلت نقش مادری با چالش‌ها و مشکلاتی در رابطه با نقش فرزندپروری خود مواجه‌اند که موجب رنجش و تشویش فکری آنان را فراهم آورده است. به این ترتیب، طبق نظرات پارسونز، آدرین ریچ و مید، عدم حمایت از مادر در سطح خانواده و اجتماع، تنها به دوش کشیدن و رنج‌آور بودن بار مسئولیت فرزندپروری یک مادر در ایجاد مشقت و رنجیدگی او بی‌اثر نبوده و متناسب با مقولاتی که به‌دست آمد، مادران از دغدغه‌مندی‌هایی که به‌واسطه فرزندپروری بر آن‌ها عارض می‌شود، شکوه می‌کردند و خواهان حمایت‌هایی در زمینه نقش فرزندپروری آنان، ضرورت آرامش اتمسفر خانوادگی، ضرورت تأمین امکانات رفاهی و فراغتی برای مادر و ضرورت آموزش مهارت‌های فرزندپروری بودند.

اگرچه در فرهنگ جامعه ایران، دامنه انتظارات اجتماعی از نقش مادر در زمینه تربیت نسل و فرزندپروری، از دیرباز وسیع و گسترده بوده است (جعفری‌سیریزی، عسکری‌ندوشن و روحانی، ۱۴۰۱)، اما تغییرات شتابان اجتماعی در دوران اخیر، ماهیت نقش مادری را متحول نموده و انتظارات بعضاً متعارضی را بر آن چیره کرده است. از یک‌سو، نگرش و دیدگاه والدین در خصوص کیفیت فرزند و ارزش‌های مراقبت از فرزند نسبت به گذشته تغییر یافته و در واقع مطابق با بخشی از تحقیقات و مدل‌های نظری باروری، کمیت فرزند در گذشته، اکنون جای خود را به کیفیت فرزند برای والدین داده است (بکر^۲، ۱۹۹۱؛ آلوین^۳، ۱۹۸۸؛

1. Elliott and Bowen
2. Becker
3. Alwin

ایسترلین و کریمینزا^۱، ۱۹۸۵؛ ارمیش^۲، ۲۰۰۱). از سوی دیگر، در نتیجه افزایش مشارکت زنان در فعالیت‌های آموزشی و نیز کار دستمزدی خارج از خانه، روابط بین‌جنسیتی درون خانواده نیز تحت تأثیر قرار گرفته است. به همین واسطه، اگرچه پایگاه و منزلت زنان در خانواده و اجتماع نسبت به گذشته ارتقاء یافته (عسکری‌ندوشن، ۱۳۸۲)، اما تقسیم‌کار جنسیتی در خانواده، کم‌وبیش بر همان مدار الگوهای فرهنگ سنتی تداوم پیدا کرده و عمده وظایف خانه‌داری و فرزندپروری همچنان بر دوش مادران است. در این میان، زنان شاغل تحصیل کرده دانشگاهی به استناد گزارش مطالعات پیشین (صادقی و شهابی، ۱۳۹۸)، تعارض‌هایی را میان نقش‌های شغلی-خانوادگی خود احساس می‌کنند و معنا و مفهوم مادری در جامعه ایران با توجه به موقعیت‌های جدید اجتماعی زنان بازتعریف شده است (رفعت‌جاه، ۱۳۹۶؛ انتظاری و افضل، ۱۳۹۹؛ علی‌نقیان و همکاران، ۱۳۹۹؛ بیگوند و همکاران، ۱۴۰۰). به‌علاوه، شرایط توری کشور در سالان اخیر و فشار بر اقتصاد خانواده موجب طولانی شدن ساعات کاری پدر در بیرون از خانه و در نتیجه حضور کم‌رنگ و کاهش مشارکت پدر در خانواده گردیده و مادران خانه‌دار، با فشار مضاعفی برای تربیت نسل، فرزندپروری و رسیدگی به امور فرزندان مواجه‌اند (ربانی، جوادیان و عسکری‌ندوشن، ۱۴۰۱). مجموعه این شرایط، چالش‌ها و دغدغه‌های تازه و متفاوتی را نسبت به گذشته، برای مادران مطرح نموده است.

در این مقاله سعی شد براساس یک رویکرد مردم‌نگارانه، برخی از چالش‌های مادران ایرانی در زمینه تربیت نسل و فرزندپروری، در تلاقی میان تغییرات نوظهور اجتماعی و انتظارات فرهنگی پایدار گذشته نسبت به نقش مادر واکاوی شود. اهمیت جایگاه و نقش اجتماعی مادر در فرهنگ و خانواده ایرانی، مطالعات بیشتر و گسترده‌تری را به‌ویژه از منظر مطالعات اجتماعی-فرهنگی همچنان طلب می‌کند. داده‌های میدانی مطالعه حاضر، از میان مادران دارای فرزند زیر دو سال گردآوری و تحلیل شد. اگرچه داده‌های ما، تجربه نزدیک مادری را مجسم و منعکس می‌کند، اما نوع داده‌های ما محدودیت‌هایی نیز دارد. چرا که

1. Easterlin and Crimmins
2. Ermish

انتظارات اجتماعی از نقش مادر، محدود به دوران نوزادی و طفولیت کودک نیست و معمولاً گستره سنی وسیعی به درازای عمر مادر دارد و نه تنها تا سنین نوجوانی و جوانی بلکه حتی بعضاً تا سنین بزرگسالی فرزندان و دوران بعد از ازدواج فرزندان گسترش می‌یابد. البته، انتظارات نقش مادری بنا به مقتضیات سنی فرزندان تغییر می‌یابد. به عنوان مثال، با بزرگ شدن فرزندان و رسیدن آنان به سنین نوجوانی و جوانی انتظارات نقش تازه‌ای بتدریج گسترش می‌یابد و برجسته‌تر می‌شود؛ از قبیل، انتظارات نقش مرتبط با الگودهی تربیتی و رفتاری مادر به فرزندان، ایفای نظارت‌های مورد انتظار جامعه بر عملکرد فرزندان، کنترل روابط فرزندان با گروه‌های همسالان و دوستان و همچنین نقش مادر در پند و اندرز به فرزندان، هدایت‌ها و راهنمایی‌های آنان. همچنین به عنوان مثال، در سنین ازدواج و پس از ازدواج فرزندان، مادر ممکن است نقش‌های مربوط به راهنمایی فرزندان، حمایت اجتماعی از فرزندان و یا مراقبت و نگهداری از نوه‌ها را عهده‌دار شود (جعفری سیریزی و همکاران، ۱۴۰۱). از این رو ضرورت دارد که چالش‌های مادری و جلوه‌های متفاوت آن، به تناسب هر کدام از دوران‌ها و مراحل زندگی فرزندان در تحقیقات جدیدتر مورد توجه عمیق‌تر قرار گیرد.

نتایج مطالعه حاضر متضمن راهبردهایی در حوزه سیاست‌گذاری اجتماعی نیز هست. در فرهنگ عمومی جامعه ایران، مادر دارای موقعیتی ممتاز و برجسته بوده و وجود او همواره روشنی‌بخش و گرمابخش زندگی فرزندان و روابط بین‌نسلی خانواده بوده است (همدانیان، نعمت و خدابخش، ۱۳۹۰؛ حجاری و همکاران، ۱۳۹۵؛ رستگارخالد، ۱۳۹۵؛ طائب و همکاران، ۱۳۹۶). آموزه‌های دینی جامعه ایران و نیز آثار شاخص فرهنگی-ادبی به جا مانده از گذشته ایران نیز بر ستایش و تقدیس جایگاه مادر تأکید دارند و سعی در تداوم و بازتولید این ارزش اجتماعی با بهره‌گیری از مضامین زیبا و تأثیرگذار داشته‌اند. شخصیت‌های ادبی ایران زمین مانند فردوسی، سعدی، عطار نیشابوری، رهی معیری، ایرج میرزا، پروین اعتصامی، شهریار، ابوالقاسم حالت و ... در آثار خود اشعار و حکایت‌های آموزنده یا اندرزهای اخلاقی تأثیرگذاری را در رابطه با مادر عنوان نموده‌اند. سیاست‌گذاری‌ها اجتماعی لازم است به نحو شایسته‌ای از چنین ظرفیت‌های گسترده دینی، ادبی و فرهنگی موجود در جامعه ایران برای پاسداری و ارتقاء نقش و منزلت مادر در خانواده و جامعه استفاده نمایند. از سوی دیگر،

رنج‌ها و مشق‌ات مادر و دغدغه‌ها و مشغله‌های طاقت‌فرسای او در قبال تربیت و پرورش فرزند، در شرایط تحولات شتابان اجتماعی و فرهنگی در دوران معاصر مضاعف گردیده است. بنابراین، ارتقاء حمایت‌های اجتماعی و خانوادگی از نقش مادر در زمینه فرزندپروری، تأمین امکانات رفاهی و فراغتی برای مادر و ارائه آموزش‌های فرزندپروری به مادران از طریق نهادهای آموزشی و رسانه‌های فرهنگی مورد تأکید نتایج مطالعه حاضر است.

۶. سپاسگزاری

داده‌های مورد تحلیل در مقاله حاضر و بخشی از یافته‌های مطالعه، برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد نویسنده اول مقاله در رشته مردم‌شناسی است که در دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه یزد به انجام رسیده است. نویسندگان مقاله، از پیشنهادات اصلاحی داوران پایان‌نامه، نظرات اصلاحی داوران ناشناس مقاله حاضر و همچنین از همکاری بردبارانه مادران مشارکت‌کننده در پژوهش قدردانی و سپاسگزاری خود را ابراز می‌نمایند.

۷. تعارض منافع

هیچ تعارض منافی از سوی نویسندگان گزارش نشده است.

منابع

- احمدی فراز، منصوره؛ عابدی، حیدرعلی؛ آذربرزین، مهرداد (۱۳۹۳). تبیین تجارب زنان شاغل پیرامون نقش مادری: یک پژوهش کیفی پدیدارشناسی، تحقیقات کیفی در علوم سلامت، ۳(۲)، ۱۴۸-۱۳۷.
- انتظاری، علی؛ و افضل، مرضیه (۱۳۹۹). مادری: سنخ‌ها، معانی و انگیزه‌ها، مطالعات جنسیت و خانواده، ۸(۱)، ۴۱-۷۰.
- بیگوند، مینا؛ کاظمی، عباس؛ و بصیریان‌جهرمی، حسین (۱۴۰۰). سوپرمام‌ها و مفهوم مادری در فضای اینستاگرام. زن در فرهنگ و هنر، ۱۳(۱)، ۱۶۳-۱۳۹. doi: 10.22059/jwica.2021.319264.1547
- تاج‌مزینانی، علی‌اکبر؛ و کاردوانی، راحله (۱۳۹۵). بررسی رویکرد کلان سیاست‌گذاری اجتماعی ایران در حوزه مادری. مطالعات جنسیت و خانواده، ۴(۱)، ۶۵-۳۵.
- جعفری‌سیریزی، فائزه؛ عسکری‌ندوشن، عباس؛ و علی‌روحانی (۱۴۰۱). مادری در قلمرو اجتماعی و فرهنگی: یک مطالعه کیفی انتقادی. مطالعات اجتماعی و روان‌شناختی زنان، ۲۰، (زیرچاپ). doi: 10.22051/jwsp.2022.40022.2615
- حاج‌خدادادی، داود؛ اعتمادی، عذرا؛ عابدی، محمدرضا؛ و جزایری، رضوان‌السادات (۱۳۹۸). اثربخشی برنامه فرزندپروری مثبت بر والدگری مؤثر و کیفیت رابطه والد-فرزند در مادران دارای نوجوان. مجله علوم روان‌شناختی، ۲۰(۹۸)، ۱۹۷-۱۸۵.
- حجاری، لیلا؛ حجاری، محمدجواد؛ و کشاورز، شهین (۱۳۹۵). کاوشی هستی‌شناسانه در پدیده مادر شدن: نقش وجودی مادر در تبیین مفاهیم وجودی آفرینش و مرگ. پژوهش‌نامه زنان، ۷(۱۸)، ۲۱-۱.
- حلی‌ساز، مریم؛ مظاهری، محمدعلی؛ پناغی، علی؛ و حسنی، فریبا (۱۳۹۴). ارزش‌های فرزندپروری مادران کودکان ۳ تا ۵ ساله. راهبرد فرهنگ، ۸(۲۹)، ۱۴۸-۱۲۱.
- ربانی، مهدیه؛ جوادیان، سیدرضا؛ و عسکری‌ندوشن، عباس (۱۴۰۱). پیامدهای طولانی‌شدن ساعات کاری پدر بر تغییر کیفیت روابط بین‌نسلی: یک مطالعه کیفی. تداوم و تغییر اجتماعی، ۱(۱)، در دست انتشار.
- رستگارخالد، امیر (۱۳۹۵). زنان، دینداری و مادری. زن در توسعه و سیاست، ۱۴(۱)، ۳۱-۱. doi: 10.22059/jwdp.2016.58659
- رفعت‌جاه، مریم (۱۳۹۶). زنان جوان و بازتعریف معنا و نقش مادری مطالعه‌ای بر روی مادران ۲۵ تا ۴۰ ساله ساکن شهر ری. مجله جامعه‌شناسی ایران، ۱۸(۴)، ۱۶۴-۱۳۰.
- رمضانی، ولی‌اله؛ عبدخدایی، محمدسعید؛ طیبی، زهرا؛ و آقامحمدیان‌شعرباف، حمیدرضا (۱۳۹۸). ابعاد سلامت و آسیب‌شناسانه فرزندپروری در خانواده‌های ایرانی: یک پژوهش کیفی، پژوهش در سلامت روان‌شناختی، ۱۱(۱)، ۸۰-۵۹.

سراقی، همایون؛ منیرپور، نادر؛ احمدی، محمدرضا؛ و حسن‌آبادی، حمیدرضا (۱۳۹۴). مادر از نگاه اسلام و روان‌شناسی و تعیین مؤلفه‌های نقش مادری بر اساس متون دینی. پژوهشنامه اسلامی زنان و خانواده، ۳(۱)، ۴۳-۱۳.

صادقی، رسول؛ و شهبایی، زهرا (۱۳۹۸). تعارض کار و مادری: تجربه گذار به مادری زنان شاغل در شهر تهران. جامعه‌شناسی کاربردی، ۳۰(۱)، ۹۴-۱۰۴. doi: 10.22108/jas.2018.106988.1197

طائب، حمیده؛ شاکری گلپایگانی، طوبی؛ و رضایی، محمد (۱۳۹۶). مفهوم مادری با توجه به سه رویکرد سنت‌محور، مدرن/فمینیستی و اسلامی. فصلنامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ۱۳(۴۸): ۱۷۲-۱۵۱.

عسکری ندوشن، عباس (۱۳۸۲). عوامل نهادی مؤثر بر باروری با تأکید خاص بر تحولات خانواده در ایران: مطالعه موردی استان یزد (پایان‌نامه کارشناسی ارشد جمعیت‌شناسی)، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

علی‌نقیان، شیوا؛ رفعت‌جاه، مریم؛ و ودادهیر، ابوعلی (۱۳۹۹). از مادر که حرف می‌زنیم، از چه کسی حرف می‌زنیم؟ (خودمردم‌نگاری برساخت اجتماعی «مادری» در شهر تهران. مطالعات اجتماعی روان‌شناختی زنان، ۱۸(۳)، ۱۴۴-۱۰۷. doi: 10.22051/jwsp.2021.32108.2256

گرگی، عباس؛ و گودرزی، سعید (۱۳۹۸). درآمدی بر بنیان‌های فلسفی و روش‌شناختی مردم‌نگاری انتقادی؛ با تأکید بر مردم‌نگاری انتقادی کارسپیکن. مجله جامعه‌شناسی ایران، ۱۹(۴)، ۱۳۹-۱۷۲. doi: 10.22034/jsi.2018.38240

محسنی، مریم؛ تقفی، زهرا؛ و اسماعیل‌زاده، شایسته (۱۳۸۸). تحول نقش مادران: یک استرس مهم دوران پس از زایمان (پژوهش کیفی). سلامت جامعه، ۳(۴)، ۴۴-۵۲.

مرکز آمار ایران (۱۳۷۵). نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۷۵. تهران: مرکز آمار ایران.

همدانیان، فاطمه؛ نعمت، خلیل؛ و خدابخش، روشنگر (۱۳۹۰). نگره‌ای تطبیقی بر مادری در روان‌شناسی و ادبیات ادیان. پژوهش‌نامه زنان، ۲(۱)، ۱۶۳-۱۴۳.

Acock, A. C., & Bengtson, V. L. (1978). On the relative Influence of Mothers and Fathers: A Covariance Analysis of Political and Religious Socialization. *Journal of Marriage and the Family*, 40(3), 519-530. doi: 10.2307/350932

Aghajanian, A. (2001). Family and family change in Iran. In C. Hennon & T. Brubaker (ed.s), *Diversity in Families: A Global Perspective*. New York: Wadsworth Publishing Company.

Alwin, D. F. (1988). From Obedience to Autonomy: Changes in Traits Desired in Children, 1924-1978. *Public Opinion Quarterly*, 52(1), 33-52. doi: 10.1086/269081

Ariès, P. (1980). Two successive motivations for the declining birth rate in the West. *Population and Development Review*, 6(4), 645-650. doi: 10.2307/1972930

- Axinn, W. G., & Thornton, A. (1993). Mothers, children, and cohabitation: The intergenerational effects of attitudes and behavior. *American Sociological Review*, 58(2), 233-246. doi: 10.2307/2095968
- Axinn, W. G., Clarkberg, M. E., & Thornton, A. (1994). Family influence on family Size preference. *Demography*, 31(1), 65-79. doi: 10.2307/2061908
- Barlow, K., & Chapin, B.L., (2010). The practice of mothering: An introduction. *Ethos: Journal of the Society for Psychological Anthropology*, 38(4), 324-338. doi: 10.1111/j.1548-1352.2010.01153.x
- Becker, G. (1991). *A treatise on the family* (Enlarged Edition). Cambridge: Harvard University Press.
- Boyle, C. A., Boulet, S., Schieve, L. A., Cohen, R. A., Blumberg, S. J., Yeargin-Allsopp, M., Visser, S., & Kogan, M. D. (2011). Trends in the Prevalence of Developmental Disabilities in US Children, 1997-2008. *Pediatrics*, 127(6), 1034-1042. doi: 10.1542/peds.2010-2989
- Breeman, L. D., Jaekel, J., Baumann, N., Bartmann, P., Bäuml, J. G., Avram, M., Sorg, C., & Wolke, D. (2018). Infant regulatory problems, parenting quality and childhood attention problems. *Early Human Development*, 124, 11-16. doi: 10.1016/j.earlhumdev.2018.07.009
- Carspecken, F. P. (1996). *Critical ethnography in educational research: A theoretical and practical guide*. New York: Routledge. doi: 10.4324/9781315021263
- Charalampous, K., Demetriou, C., Tricha, L., Ioannou, M., Georgiou, S., Nikiforou, M., & Stavrinides, P. (2018). The effect of parental style on bullying and cyber bullying behaviors and the mediating role of peer attachment relationships: A longitudinal study. *Journal of Adolescence*, 64, 109-123. doi: 10.1016/j.adolescence.2018.02.003
- Chen, X., Dong, Q., & Zhou, H. (1997). Authoritative and authoritarian parenting practices and social and school performance in Chinese Children. *International Journal of Behavioral Development*, 21(4), 855-873. doi: 10.1080/016502597384703
- Chodorow, N. (1999). *The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and the Sociology of Gender*. University of California Press.
- Collins, W. A., Maccoby, E.E, Stenberg L., Herherington, E. M., & Bornstein, M. H. (2000). Contemporary research on parenting: the case for nature and nature. *American Psychologist*, 55(2), 218-232. doi: 10.1037/0003-066X.55.2.218
- Cook, K. (2005). Using critical ethnography to explore issues in health promotion. *Qualitative Health Research*, 15, 122-138. doi: 10.1177/1049732304267751
- Creswell, J. W. & Miller, D.L. (2000). Determining validity in qualitative inquiry. *Theory Into Practice*, 39(3), 124-130. doi: 10.1207/s15430421tip3903_2
- Cunningham, M. (2001). The influence of parental attitudes and behaviors on children's attitudes toward gender and household labor in early adulthood. *Journal of Marriage and Family*, 63(1), 111-122. doi: 10.1111/j.1741-3737.2001.00111.x

- Easterlin, R., & Crimmins, E. (1985). *The fertility revolution*. Chicago: University of Chicago Press.
- Elliott, S., & Bowen, S. (2018). Defending motherhood: Morality, responsibility, and double binds in feeding children. *Journal of Marriage and Family*, 80(2), 499-520. doi: 10.1111/jomf.12465
- Emmott, E.H., Myers, S., & Page, A.E. (2021). Who cares for women with children? Crossing the bridge between disciplines, *Philosophical Transactions of the Royal Society, B*, 376. doi: 10.1098/rstb.2020.0019
- Erikson, E. H. (1979). *Dimensions of a new identity*. New York: Norton & Company.
- Ermisch, J. (2001). Family theory: Economics of childbearing. In Neil J. Smelser & Paul B. Baltes (eds.), *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences* (Pp: 5378-5383). Oxford: Elsevier.
- Ermisch, J. F. (2016). *An economic analysis of the family*. Princeton: Princeton University Press.
- Foley, D. E. (2002). Critical Ethnography the Reflexive Turn. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 15(4), 469-490. doi: 10.1080/09518390210145534
- Foster, M. C. (2010). Second Shift/Third Shift. In A. O'Reilly, *Encyclopedia of Motherhood* (pp: 573-574), California: Sage Publications.
- Ghimire, D. J., Axinn, W.G., Yabiku, S.T., & Thornton, A. (2006). Social change, premarital nonfamily experience, and spouse choice in an arranged marriage society. *American Journal of Sociology*, 111(4), 1181-1218. doi: 10.1086/498468
- Goodwin, S., & Huppatz, K. (Eds.). (2010). *The good mother: Contemporary motherhoods in Australia*. Sydney: Sydney University Press.
- Green, J. (2010). Intensive mothering. In A. O'Reilly, *Encyclopedia of Motherhood* (pp: 573-574). California: Sage Publications. doi: 10.4135/9781412979276.n287
- Hardcastle, M. A., Usher, K., & Holmes, C. (2006). Carspecken's five-stage critical qualitative research method: an application to nursing research. *Qualitative Health Research*, 16(1), 151-161. doi: 10.1177/1049732305283998
- Hays, S. (1996). *The Cultural contradictions of motherhood*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Keller, K. (1994). *Mothers and work in popular American magazines*. Westport, CT: Greenwood Press.
- Kuhar, M. (2010). Parental authority styles in adolescent-parent relationships. *Discourse: Journal of Childhood and Adolescence Research*, 5(3), 321-336.
- Lesthaeghe, R. (1995). The Second Demographic Transition in Western Countries: An Interpretation. In K. O. Mason & A-M. Jensen (Eds). *Gender and Family Change in Industrial Countries* (pp.17-61). Oxford: Clarendon Press.

- Lesthaeghe, R. (2020). The second demographic transition, 1986–2020: sub-replacement fertility and rising cohabitation—a global update. *Genus* 76, 10. doi: 10.1186/s41118-020-00077-4
- Maughan, B., Rowe, R., Messer, J., Goodman, R., & Meltzer, H. (2004). Conduct disorder and oppositional defiant disorder in a national sample: developmental epidemiology. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, and Allied Disciplines*, 45(3), 609–621. doi: 10.1111/j.1469-7610.2004.00250.x
- Santrock, J. W. (2001). *Child Development*. United Kingdom: McGraw-Hill.
- Starrels, M. E. (1992). Attitude Similarity between Mothers and Children regarding Maternal Employment. *Journal of Marriage and Family*, 54(1), 91–103. doi: 10.2307/353278
- Stewart, L., & Usher, K. (2007). Carspecken's critical approach as a way to explore nursing leadership issues. *Qualitative Health Research*, 17(7), 994–999. doi: 10.1177/1049732307306925
- Thornton, A., & Camburn, D. (1987). The influence of the family on premarital sexual attitudes and behavior. *Demography*, 24(3), 323–340. doi: 10.2307/2061301
- Van de Kaa, D. J. (1987). Europe's second demographic transition. *Population Bulletin*, 42(1), 1–59.
- Zufferey, C., & Buchanan, F. (2020) Introduction: Theorising intersectional feminism and mothering, In Zufferey, Carole and Buchanan, Fiona (Eds), *Intersections of Mothering: Feminist Accounts*, New York: Routledge. doi: 10.4324/9780429430411-1

